Kirke og Kultur

Indhold:

Redaktør: J. GLEDITSCH

Kirke og Kultur utkommer med 1 hefte hver maaned undtagen i juni og august. Abonnement kr. 10,oo pr. aar, utlandet kr. 15. Kan bestilles paa postanstalter, hos bokhandlerne og i ekspeditionen, Raadhusgaten 30 B. Eftertryk av tidsskriftets artikler er forbudt.

HEFTE 10 DECBR. 1924 31. AARG.

STEENSKE BOKTRYKKERI JOHANNES BJØRNSTAD. KR.A

Ny bok.

DR. J. H. JOWETT

EVIG VAAR

oversat av **Birger Hall.**

Heftet pris kr. 3,50, inb. kr. 500.

«Dr. Jowett er ikke for intet anset som en av Englands ypperste prædikanter. En fuldkommen form og en indholdsdybde som søker sit sidestykke. Den bør ikke savnes i noget hjem».

H. Mørstad i «Haugesunds Dagblad».

«En fengslende bok. Disse prekener er frukt av intenst bibelstudium og rikt bønneliv. En bok nettop for vor tids søkende og famlende menneskeslekt«

Sogneprest Sigurd Næs i «Nidaros».

Faaes i alle boklader.

JOHANNES BJØRNSTADS FORLAG

KIRKE OG KULTUR

redigert av biskop GLEDITSCH.

Abonnement 10 kr. pr. aar indlandet.
—«— 15 « « « utlandet.

STEENSKE BOKTRYKKERI JOHANNES BJØRNSTAD

KRISTIANIA.

NASARET

Da jeg første gang var i augustinerklosteret i Wittenberg — sammen med Andreas Hansen og Gunvald Blom — og vi en stund hadde staat tause i den gamle Lutherstue, sa Andreas Hansen: «Her er et Nasaret».

Og ikke sandt, saa maa det føles av den som er hjertebundet til reformationens kristendomsoplevelse og kristendomssyn, naar han tænker paa alt som siden er øst av den levende kilde som engang sprang i den ene mands sind og tanke?

Men hvad skal vi si, naar vi saa vandrer om i det virkelige Nasaret og tænker paa ham som levde sin barndoms og sin ungdoms liv i den lille by mellem disse aaser og fjeld, med den samme Guds frie himmel over sig —

Den evangeliske overlevering har ikke bevaret stort av minder om Nasaret. Og det lille den har levnet, er merket av det tragiske ord: «En profet er ikke ringeagtet uten netop i sin hjemby og blandt sine slegtninger og i sit eget hus».

Allikevel maa vi ogsaa her tænke paa at det sted hvor et menneske fra barndommen av lærer verden at kjende, det utsigtspunkt hvorfra han først kommer til at betragte sine omgivelser og hvad der trær indenfor hans synskreds, altid vil ha stor betydning for ham. Og just fordi der i dette tilfælde synes at være et saa stort og merkelig misforhold mellem barndoms- og ungdomsaarenes stille liv i den lille galilæiske by og den korte manddomsgjernings vidunderlige indhold og uoverskuelige eftervirkninger, drives vi dobbelt til at søke tilbake til disse lange, tause aar i Nasaret, da det som siden sprang ut i vidnesbyrd og daad og offer, maa være blit grundlagt og forberedt og modnet i det skjulte.

I en liten dalkjedel ved sydranden av det nedregalilæiske høiland, kort før fjeldene styrter brat ned mot den store slette som skyver sig ind mellem Galilæa og Samaria, laa og ligger Nasaret.

Paa Jesu tid laa den vel gjemt i sin dal og var sikkert meget mindre end nu. Men dens navn nævnte den som en «vogterske» ved grænsen av fjeldlandet, ut mot sletten. Og sin nærmere og

fjernere omverden maa den alt dengang ha staat i livlig forbindelse med. Kun en fjerdingsvei mot vest laa grænsefæstningen Jafa, en ikke ubetydelig by; over den førte den nærmeste vei til kystsletten, den betydde ogsaa for Nasaret en port ut mot verden. Og bare en halv mil længer mot nord, bak fjeldet som Nasaret støttet sig til, laa en efter datidens forhold virkelig betydelig by: Sefforis, indtil grundlæggelsen av Tiberias selve hovedstaden i Galilæa. Ved Herodes den stores død var der fra den utgaat et zelotisk oprør, og byen var til straf derfor blit avbrændt av romerne. Men siden var den blit gjenreist som en Galilæas pryd av Herodes Antipas; ja her hadde Antipas sin fyrstelige residens, indtil han (ca. 18 e. Kr.) besluttet at bygge en ny hovedstad ved Gennesaretsjøen — Tiberias. En slik by maatte ifølge sakens natur staa i stadig forbindelse med det øvrige land, og dens vei sydover (til Samaria og Jerusalem) har efter alt at dømme gaat over Nasaret.

Nu er «En-Nasira» en forholdsvis stor by, med ca. 15 000 mennesker, mest kristne. Og længer og længer er den krøpet op av fjeldet som den læner sig op imot, Djebel-es-Sik. Alt nede i Samaria kan vi fra fjeldkammen øine dens høieste hus. Og siden — mens vi kjører frem over den store slette — har vi hele tiden Nasaret foran os som veiens maal. En livlig trafik gaar nu gjennem byen. Den store hovedvei fra Jerusalem og Nablus fører over Nasaret til Tiberias. Og ved en anden vestgaaende kjørevei staar den i forbindelse med havnebyen Haifa ved Karmels fot. Ja, nede paa sletten ligger en av jernbanestationerne paa linjen Haifa—Damaskus.

Da vi er naadd frem over sletten og kjører op ad fjeldsiden ad den nye vei som bugter sig opover i svinger, er solen alt i færd med at gaa ned. Et stykke oppe i bakken møter vi et følge av veiarbeidere, mest russiske jøder, som er kommet til Palæstina uten hjælpemidler og ved regjeringens forsorg har faat dette arbeide til livsophold. De er paa vei tilbake til sin teltleir ved fjeldets fot. Og de er i godt humør, vandrer syngende og i takt; mest unge folk, tildels studenter, enkelte kvinder iblandt. Eftersom vi stiger, vider utsigten over sletten sig ut, men landskapet antar hurtig høifjeldskarakter, fjeldknauser med græstuer. Snart dukker ogsaa de første hus i Nasaret frem, og vi passerer nogen militærtelter ved veien; ogsaa her holder altsaa englænderne en besætning. Da vi kjører ind i Nasaret, er solen gaat ned. Det mørkner hurtig, og noget indtryk av byen faar vi ikke. Men da

vi senere paa kvelden ser ut over dalen fra vort værelse i det venlige og renlige «Hotel Galilee», ligger den badet i tindrende maanelys.

Næste dag øser aprilsolen alt sit lys og al sin varme ut over byen og dalen og aaserne. Og vi er ikke i tvil om hvor vi først maa styre vor gang: det maa være til Djebel-es-Sik, den høie varde med det vide utsyn.

Paa veien op gjennem byen træffer vi en av lærerinderne ved det store engelske barnehjem; hun indbyr os venlig til at se hjemmet og gjennem det gaa op til toppen. Ad svære stentrapper stiger vi op til den statelige bygning som flankeres av cypresser og utgjør et fremtrædende træk i byens billede. Og inde i hallen hører vi om den ødelæggelse som tyrkerne under sit tilbaketog i krigen har ført over bygningen. Alt træverk bortført eller brændt! Kun ett skaanet: et stort billede av Jesus som velsigner de smaa barn. Alene hadde det hængt igjen paa væggen, som et vidnesbyrd om at overfor det hellige kan ogsaa vandalismen gjøre holdt! Nu er imidlertid alt bragt i orden og gjænge igjen. Inde i arbeidssalen er 50 smaapiker i alderen fra 8 aar og opover ivrig beskjeftiget. En av dem følger os siden op gjennem haven og slipper os ut av porten gjennem eiendommens øvre mur. Snart staar vi paa toppen av fjeldet.

Men ak, selve toppen ligger nu ikke mere aapen og fri! Det svære latinske anlæg naar med sin træplantning og sin høie stenmur like op til tops og stænger utsigten i retning av byen. Vi finder ikke den naturens uberørthet og det frie rundskue som vi just her hadde ønsket.

Utsigten som den er, er dog storartet nok. Dèr blaaner det store hav ute i vest — fra Karmel og Haifa til omegnen av Akka. Dèr reiser Nord-Galilæas svære fjeldkjeder sig i nord; og like nedenunder os ligger Saffurije (det gamle Sefforis) paa sin kuplede bakke, omgit av olivenlunder. Dèr stiger «Store-Hermon» op i nordøst; sneklædt, majestætisk, tegnende sig ganske klart mot himmelen. Dèr hilser vi længer mot øst fjeldene hinsides Jordan, Gileads bjerge. Og nærmere Nasaret Tabors merkelige kegle — en liten kjæmpe ved siden av den store, men forenet med den i Guds pris: «Norden og Sønden skapte du, Hermon og Tabor jubler over dit navn!» (Sal. 89, 13).

Har ikke ogsaa Jesus mangengang dvælet her oppe? Er han ikke ogsaa her ofte gaat op paa bjerget for at bede? Har han ikke herfra med usigelige tanker set utover hjembyen nede i dalen,

— eller ut mot det store hav, hvor skibene kom fra Tyrus og Sidon, og hvor de seilet ut til de fjerne lande i vest, — eller ned til fyrstebyen paa den anden side av fjeldet, — eller op mot det store høifjeld med snekaapen?

Hvordan den store natur har virket paa Jesu sind, vèt vi ikke. Men at han har kjendt den store ensomhet — som dog ikke var ensomhet, fordi Faderen var hos ham — det vèt vi. Og hvor hans fot har traadt paa bakkerne om Nasaret, der synes vi der er hellig grund —

Ogsaa et andet av Nasarets fjeld lokker til besøk. Nemlig «Nedstyrtningsbjerget» en liten fjerdingsvei syd for byen; den høieste av de to aaser eller koller hvorimellem Nasarets dal fører ned paa sletten.

Da vi vandrer ditut om eftermiddagen, ser vi i fjeldmarken en hyrde med sin hjord. Det virker som et bibelsk billede. En stund efter passerer vi et stort fikentræ med kraftig løvhang, men uten en eneste frugt. Det er det ufrugtbare fikentræ op igjen. Længer henne stryker en ræv forbi. Og vi mindes Jesu ord: «Rævene har huler og fuglene under himmelen har reder; men menneskesønnen har ikke det han kan helde sit hode til».

Ute paa pynten styrter fjeldet næsten lodret ned mot den store slette. Den som faldt ut her, vilde være dødsens! Vi forstaar at traditionen har været fristet til at henlægge fortællingen om bysbarnenes mordforsøk mot Jesus til styrtningen her. Og vi kjender legendens drastiske art igjen, naar den lar Jesus redde sig ved at springe over til fjeldet like overfor, paa kløftens anden side. Men selv om «Nedstyrtningsbjerget» ikke kan ha været skuepladsen for det som fortælles i evangeliet — dertil ligger det altfor langt borte fra byen —, har Jesus dog ikke staat ogsaa ved denne høie varde og set utover eller dvælet heroppe i bønnens stilhet og ensomhet med Gud?

Her viser Tabor sig i sit fulde omfang; en bred undersætsig jætte. Over Jordandalen ligger der et mægtig taakelag. Det skyldes vel fordampningen i den sterke hete. Syd for Tabor stiger «Lille-Hermon» op — ikke saa litet endda. Ved dets fot laa Endor og Nain. Endnu længer mot syd viser sig Gilboabjergene. Dèr var det Saul faldt. Og nede ved vor fot breder den store slette sig ut som et mægtig indlandshav. Dèr gik galilæernes vei til Sørlandet, til Jerusalem. Og dèr gik fra øst til vest den ældgamle karavanevei fra Damaskus til Middelhavet og videre til Ægypten. Nede ved Megiddo — hvor kong Josias blev dødelig saaret —

skar den sig ind i høilandet for at søke ned til kysten. Og ute i vest skyter nu som fordum Karmels mægtige ryg sig ut i havet — Karmel med det store minde om Elias' bønnekamp i væddestrid med Ba'alspresterne. Ogsaa her et mægtig utsyn, og en forening av natur og historie som ikke kan ha undgaat at sætte merker i Jesu sind.

Da vi ikke kan dvæle længer paa toppen, stiger vi ned ad den bratte fjeldside, ned i kløften som er den sidste utløper av Nasarets dal. Vi finder en sti som først følger kløftens vestlige side opover og siden dalbunden selv. Det er en fjeldvei som hos os. Den tar sig frem mellem lave koller og knauser som skyver sig frem og trækker sig tilbake. En stund løper den langs med en aapen, dyrket slette som dalen vider sig ut til. Og saa — ved en dreining av veien — ligger Nasaret foran os igjen.

Vi gaar denne vei langsomt, med bevisstheten om at just her har Jesus vel ofte vandret — og ved veiens sidste dreining med én gang set hjembyens hus dukke frem. Med hvilke tanker og følelser har han gaat her? Hvad har han kjendt, naar han efter en kortere eller længere utfærd igjen var «hjemme»?

Gjerne skulde vi ogsaa inde i byen ville finde hans spor. Men er det mulig efter saa lang tid? Hvor har det ældste Nasaret ligget?

Man kunde tænke paa strøket omkring Mariakilden nord i dalen. Men her er der ingen spor av gammel bebyggelse og heller ingen tradition. Har byen virkelig ligget der hvor man i den byzantiske tid har søkt og fundet den, under og opad Djebel-es-Sik? Eller har den ligget paa et selvstændig fremspring fra dette bjerg, i nærheten av «den nye kilde» og den store sten som i overleveringen kaldes «Kristi bord»? Vi vèt det ikke. Men de forskjellige muligheter ligger ikke langt fra hverandre. Og i alle tilfælder er vi glade og takknemlige ved at kunne vandre om mellem de forskjellige mindesteder som traditionen har knyttet sig til.

Dèr har vi først «Bebudelseskirken» med Bebudelseskapellet; oprindelig vistnok bygget over et formentlig «Marias hus». Under alteret i krypten læser vi indskriften: «*Verbum Dei caro hic factum est* («Her er Guds ord blit kjød»). Og vinder ikke dette ord netop i Nasaret en ny mening?

I Nasaret har Guds ord i sandhet vundet menneskelig skikkelse i menneskesønnens liv og tro og tanke. Her har Guds aand gjennemstraalet et menneskeliv saaledes, at det er blit Guds aabenbaring, Guds levende og virksomme ord for alle følgende tider.

Ikke langt borte har vi «Opdragelseskirken» som under vort besøk endnu var under opførelse, paa det sted hvor man før har vist Josefs hus eller verksted, og hvor der i nyeste tid er gjort interessante utgravninger. I krypten findes levninger av gamle mure. Og her — i den gamle apsis — staar nu alteret med indskriften: «*Hic erat subditus illis*» («Her var han dem underdanig»); før stod det i den del av Bebudelseskapellet som blev betegnet som Josefs kapel. Og taler ikke ogsaa denne indskrift sit dype sprog til alle som grunder over den indre sammenhæng i Jesu liv?

Vi tænker paa den lydighet mot forældrene, den underkastelse under alle menneskelige og guddommelige love og ordninger, hvorigjennem han gik ind til sit livs store lydighet, — til Kristuslydigheten, som tilsidst blev lydighet indtil døden, ja døden paa et kors. Og om vi maaler veksten utefra den modne frugt, eller søker at forstaa frugten utfra den lange forberedelse og modning, i alle tilfælder klinger det netop i Nasaret imot os med en egen magt som vi kan unddrage os: «Her var han dem underdanig».

I samme bydel som Bebudelses- og Opdragelseskirkerne ligger ogsaa en tredje mindekirke: «Messias's skole». Den skal være bygget hvor Nasarets gamle synagoge laa. Og netop synagogens plads kunde vel snarest være blit fastholdt i erindringen ogsaa i kristelig tid. Staar vi her virkelig paa det sted hvor Jesus alt i barndoms og ungdomsaarene er gaat ind og ut for at høre loven og profeterne læst og tolket og for at delta i menighetens bekjendelse og bøn? Og hvor han siden selv traadte op som forelæser og forkynder, ja hvor han engang læste det profetiske ord: «Herrens aand er over mig, han salvet mig til at forkynde evangelium for fattige», og efter læsningen sa til de spændt lyttende bysbarn: «Idag er dette skriftens ord gaat i opfyldelse for eders øren»?

Nogen fuld sikkerhet for det har vi ikke. Men Jesu levende sammenhæng med Guds tidligere aabenbaring i lov og profeti og hans dype fællesskap med menighetens gudstjenestlige liv i skriftlæsning og præken, i bekjendelse og bøn, blir allikevel her nærværende for os. Vi er i Nasaret og forsøker at lytte til mindernes hvisken og historiens tale —

Til et andet byavsnit kommer vi, naar vi gaar for at opsøke «Kristi bord». Det er et kapel som indeslutter en stor sten, antagelig styrtet ned ved et jordskjælv; ved den skal Jesus baade før sin død og efter sin opstandelse ha holdt maaltid med sine discipler, siger traditionen.

Denne sten kan sikkert ikke fortælle os noget om Jesus av

Nasaret. Men det navn som legenden har git den, føier allikevel et nyt træk ind i det billede som vi under vandringen likesom gaar og bygger op paany. Vi maa tænke paa de fælles maaltider mellem Jesus og hans discipler; paa bordfællesskapet som var saa betydningsfuldt for den gamle tid; særlig der hvor brød og bæger blev viet ved troens bøn til Gud. Og vi maa forlænge denne linje fremover, like til det hellige avskedsmaaltid som i virkeligheten ikke var noget avskedsmaaltid, men indvielsen til et samfund ogsaa ut over døden, ind i evigheten: «Herren Jesus, i den nat da han blev forraadt, tok han et brød, holdt takkebøn over det, brøt det og sa: dette er mit legeme, det som er for eder; gjør dette til minde om mig» —

I nærheten av «Kristi bord» er der levnet et litet spor av en kilde hvis historie vi gjerne skulde ville kjende. Den kaldes stundom «den nye kilde», fordi den engang skal være forsvundet efter et jordskjælv, men siden allikevel ha begyndt at rinde igjen. En kristen araber betegnet den overfor os som «den tørre kilde». Og dette navn var ialfald nu meget træffende; selv i april var der saavidt endnu vand i den. Det piplet frem ved selve gaten vi gik i, gjennem en vandaapning i muren; en svak liten straale. Vandet kom nu gjennem en moderne rørledning; den var lagt av tyrkerne, og man kunde følge den et stykke opover i bakken. Men hvor var det oprindelige kildested? Efter mange forespørsler fandt vi tilsidst en kone som med stor bestemthet, under paaberopelse av hvad hun selv hadde set, paaviste stedet oppe i nærheten av den tyske mølle, i en grop som nu var gjenfyldt og overdækket med græs eller ugræs.

Spørsmaalet har sin interesse. Ti har den «nye» eller «tørre» kilde før jordskjælvet været større end senere og navnlig væsentlig rikere end den nu er, blir der en mulighet for at denne kilde paa Jesu tid har været Nasarets kilde, og at den gamle by har været bygget i dette strøk.

Traditionen har dog altid utpekt en anden kilde som Nasarets brønd. Den sterke kilde nord i dalen som bærer navnet «Mariakilden» og nu praktisk talt er byens eneste kilde. Dens første opvæld findes indenfor den græske Gabrielskirke; alt i Jakobs Protevangelium heter det i virkeligheten at engelen aabenbaret sig for Maria da hun gik for at øse vand. Men gjennem en kanal føres vandet videre til en brønd litt søndenfor kirken, med en ganske enkel, nu tilmed noget misligholdt indfatning. Her kommer Nasarets kvinder den dag idag med sine krukker for at øse

vand; stundom med et barn ved haanden eller paa armen, vandkrukken paa hodet. Og her har vel ogsaa Jesu mor og Jesus selv ofte hat sin gang, — selv om den «nye» eller «tørre» kilde dengang har været mere vandførende end nu, og selv om «Mariakilden» dengang har ligget et stykke utenfor byen. Vi mindes kvinden fra Sykar som gik til Jakobs brønd nede paa sletten under Garisim for der at øse vand.

Saa blir netop Nasarets kilder — sammen med aaserne og bakkerne som kranser byen, og sammen med veien som gjennem Nasarets dal fører ned paa sletten — de sikreste mindesteder fra Jesus liv i hans barndoms og ungdoms by. Og fører de end et vand som man drikker av for at tørste igjen, er den «nye» eller «tørre» kilde endog et talende eksempel paa hvordan jordens kilder kan ebbe ut eller tilstoppes, saa vækker de dog likefuldt — ja netop saaledes — tanken paa det levende vand som for Jesus var Guds usigelige gave: «Den som drikker av det vand som jeg vil gi ham, skal aldrig i evighet tørste, men det vand som jeg vil gi ham, blir i ham en kilde med vand som vælder frem til evig liv». Og med undrende sind, med takknemlig og tilbedende hjerte, tænker vi paa den strøm som fra tid til tid er vældet frem fra Kristi kilde, og ogsaa i vor tid vælder frem av den, og skal vedbli at rinde gjennem alle tider, ja ind i evigheten.

«Kan der komme noget godt fra Nasaret»? «Forsk efter, saa skal du se: der opstaar ikke nogen profet fra Galilæa»! Saa spurte og diskuterte man engang. Saa spør og diskuterer man ikke mer.

Men gjennem alle tider gaar Filips indbydelse: «Kom og se!» Og tjenernes vidnesbyrd lyder fra nye tunger: «Aldrig har et menneske talt slik som dette menneske taler!»

Lyder Brun.

KYRKJA SOM BEDEHUS

Foredrag ved den kyrkjelege olsokstemna i Nidaros 1924.

Av pastor Sigurd Fjær.

Kyrkje- og bedehus. I den samanstellinga er mange huga på å sjå ei motsetning. Kyrkja synest vera noko heilt anna enn bønehus. Og ordet bedehus vekkjer sjeldan tanken på kyrkjehuset. Heller er det so at dei jamnt vert nemnde som antitetiske umgrip: kyrkje — *eller* bedehus.

At vi her har å gjera med ei meiningslaus villfaring vil vonleg med ein gong verta klårt, so snart vi tenkjer over kva innhald desse umgrip sakleg må ha. I røynda kann det slett ikkje vera tale um nokon motsetnad millom kyrkje og bedehus. Det må tvert um vera ein nær samanheng og einskap millom dei tvo ting.

Ut frå serlege historiske tilhøve er det likevel forklårleg at folkehugen kann ha vorte synkvervd når det gjeld den saka. Ved bruk og misbruk har orda vorte so utslitne at godt folk ofte vil ha vandt for å fata kva dei røynleg ber i seg. So er det med kyrkje- og gudstenestetanken. Og soleis er det vel enno meir med namnet bedehus. Eller er det ikkje so at der har tanken på bøna og det personlege, stille møte millom Gud og sjela vorte skuva mykje til sides for tanken på den serlege flokkens innbyrdes samling og møte med den eller den preikaren? Det kunde stundom synast ynskjande at namnet bedehus her vart umbytt med det sakleg sannare ordet møte- eller samlingshus. So fekk kann henda bønehustanken lettare råda der han med rette høyrer heime.

Denne negative sida ved saka, misbruken av namnet bedehus, skal elles ikkje nærmare dryftast her. Det er den positive framstelling det gjeld. Den nemleg at det er kyrkja som er bedehuset vårt, det eigenlege bønehuset. Og at det er kyrkja si uppgåve å vera bønehus. å hevda seg som bedehus i den sanne tyding av ordet; so når rett er skulde ein ikkje kunna tenkja på kyrkja utan som bønehus, og ordet bedehus burde straks få biletet av kyrkja til å stiga fram. Ut frå den grunntanken er det emnet

for dette foredraget har fått si formulering. «Kyrkja som bedehus» er ikkje tenkt som eit sensasjons-slagord for noko nytt og merkelegt. Det vil berre freista gjeva uttrykk for eit djupt, indre, saklegt samhøve, som det kann vera vel verdt å minna um og få nokolunde klårt for seg.

*

Det høge målet for kvar kristens liv er at det heilt i gjenom skal vera og verta ei gudsteneste, vigsla av Gud og vigd den heilage striden for hans rike. Difor er og umgripet gudsteneste i vid mening so umfatande og rikt. Det tyder ikkje noko mindre enn hugheil samling og medveti orientering av sjela mot det heilage, viljefyllt innvigjing av heile livet til lydnads teneste etter Guds vilje.

Men jamnast får likevel gudstenestetanken eit trongere innhald for oss. Vi tenkjer på den serskilde gudsteneste som knyter seg til gudshuset og den åndelege uppbyggjing der. Dette er heller ingen tilfeldig ting som vi berre finn hjå oss. Til alle tider har slik serskild gudsteneste eller kultus vore midstaden for gudslivet i folket, brennpunktet der strålane møttest og der elden tendest hjå dei som samlast um det heilage, livspunktet som skapte helg og sjelekveikjing.

For dei fleste av oss høyrer vel denne serlege gudstenesta inderleg saman med kyrkja. Det er i kyrkjehuset den religiøse kultus har heimstaden sin. Med helg i hugen stig vi dit inn, søkjer og møter det heilage der, og bøygjer oss i age og kjærleiks lyftande lengsel for den høgste. Soleis er det med vår sjel at ho stundar etter slike møte, so hennar djupaste lengting kann koma til uttrykk og hennar inste trong må få nøring og kveik og vokster. Mot å verka og gjeva dette er det vår kultus stilar. Vår gudsteneste skal lata gudslivet i vår inste livsgrunn stilt få falda seg ut og stiga upp mot åndsens høgder. Kjærleikens inderlege sjølvgjeving hjå dei einskilde til Gud og Kristus må der finna sitt samlande uttrykk. Det er den fyrste og øvste tanken med gudstenesta: Ho skal og må vera den sjølvvaksne, intime frambering og uttrykksform for dei sams religiøse røynslor og livsupplevingar. Men uppgåva har og ei onnor sida: Gudstenesta skal tena til uppbyggjing for alle lemerne.

I hugen åt kvart normalt lem som kyrkja femner, trur ho det lever ein givnad, ein gneist, ei evne til personlegt gudsliv. Desse gåvor og spiror lyt vekkjast og kveikjast og nørast so dei kann veksa. Dei vil vel i nokon mun vakna ut frå livsevna i deim

sjølve. Den bryddande grormakt som dei eig bryt på. Men framum alt gjeld det um at dei får vekkjande tildriv og tilskundingar utanifrå, at dei ytre tilhøve på beste måten vert lagde til rettes for åndsens skapande gjerning. I dette ligg den andre store uppgåva for kyrkja og hennar gudstenesta: å verka livsvakning, å vekkja dei dormande religiøse kjenslor, tankar og viljesmål, og samstundes å nøra og styrkja dei som alt er vekte.

Å fullføra båe dei uppgåvone som her er nemde er målet for all sams gudsdyrking, og har i røynda vore det so lenge kultusen har vore til som religiøs teneste. Men ned gjenom tidene har vegane til dette målet gjenomgått store umskifte. Um vi berre held oss til soga åt våre eigne kutusformer, kann vi visst få dette klårt med eit par strik. I det gamle Israel var gudstenesta ein gjenomførd nasjonal offerkultus. Den einskilde eller meir heile folkesamfundet bar fram sine offergåvor til Herren den strenge, som hadde hugnad i desse gåvor og såg til deim. I den ytre offerframbering fann lyden uttrykk for sin eigen religiøse trong og lengsel. Men samstundes hadde og desse offerhandlingane ei veldig kveikjingsmakt over deim som med sin hug var med i den vigde tenesta. Soleis verka offerkultusen som vekkjar av dei gudelege kjenslor i folket og heldt elden ved lag. Men so steig profetar fram og lyfte rop mot heile den ytre offergudsteneste. Det Gud spurde etter og vilde ha var hjarteoffer i tilbeding og heil lydnad mot sin strenge, sedelege vilje.

Profestsynet på gudstenesta vann fyrst igjenom då folket sukka i utlægda i Babylon, rana for sitt tempel og dei heilage offer. Der under trældomens kjøvande trykk lærde Jahvefolket for ålvor å søkja sin Gud på reint åndeleg måte, i samla tilbeding og sams stridande bøn. Ei rein ord- og song- og bønegudsteneste vaks fram i staden for den gamle offerkultus. Og etter heimkoma vart dei tvo formene standande jamsides for ei tid. I det nyreiste templet i Jerusalem bar dei atter fram dei gamle offer til Jahve. Men rundt um der jødar fanst reiste seg og møte- og bønehus, der dei dyrka sin Gud med skriftlesing og tolking og sams bøn. Og då heilagdomen i Jerusalem var lagt øyde i året 70 vart dette den einaste form for den ålmenne gudsteneste åt jødane. (Jfr. Heiler: Das Gebet).

Jesus og dei fyrste læresveinar var med i sitt folks kultus både i templet og synagoga. Men sidan den kristne kyrkjelyden føddest på pinsefesten sameinte Kristsveinane seg og til ei serskilt kristeleg gudsteneste. I bordsamfundet til minne um Jesu sjølv-

gjeving til frelse for dei mange, kjende dei seg inderleg sambundne innbyrdes gjenom den upphøgde Herren. Og til han og til den evige faderen steig lovsongen og bøna bivrande upp.

Av desse spiror er det alle seinare former for offentleg gudsteneste i dei kristne kyrkjor har grott up. Ser ein ut over kristenlyden i dag vil ein finna ei braglande mangfeld med kultusmåtar og former. Men alle kann dei førast attende til tvo viktige grunntypor: den katolske og den evangeliske gudstenesteform.

Den katolske kyrkjegudsteneste er ei forunderleg sameining av mange og ulike religiøse verde, slik at dei mest ymselaga menneske der kann finna noko for sitt indre liv. Rik og mangslungen er den samlande høgmesseliturgien, med ord og bøn, med handling og framstelling. Men det høgste og avgjerande er ikkje den samla eller den personlege bøn og hjartegjeving til Herren, dette livspunktet der jord og himmel møtest, der det menneskeleg subjektive går inn i det guddomlege objektive. I den katolske liturgien er høgdepunktet noko reint objektivt, den heilage ritualakt, sakramenthandlinga, messeofferet, som har tvingande makt endåtil på Gud sjølv den høge. Når den salvevigde presten tek brødet og vinen og segjer dei gamle vigsleorda, so har denne ordformelen automatisk makt til å forvandla elementa til Herrens lekam og blod. Underet sker. Offerdøden på Golgata tek seg uppatt. Og idet hostien lyftest upp er det hendt noko objektivt, noko som har makt og verde i og for seg. Um dette kultiske høgdepunktet er heile gudstenesta bygt upp. Difor er ho og fullt og heilt uavhengig av all kyrkjelyd og alt menneskeleg nærvære. Messeofferet fullførest og har sitt gjeldande verd um ingen annan enn den utøvande presten er til stades. Det er noko absolut objektivt. Like eins er heile gudstenesteordninga og bøneformularane heilage og ubrigdelege, og rundt all jorda lyder enno det gamle heilage kyrkjemålet. Slikt har det no stort set vore i Roma-kyrkja i tusund år.

Men i mot mykje av dette var det reformasjonen sette inn. I staden for latinen kom morsmålet. For den prestelege kultusen fekk vi verkelege kyrkjelydgudstenestor. Liturgien vart radikalt umskipa med di messeofferet og heile den katolske offerideen vart skuva til sides. Det nye kledde seg i noko ulike former på dei ymse stelle. Men i hovudsaka var dei som eitt: Gudstenesta skulde vera ei rein åndeleg-sedeleg tilbeding og uppbyggjing. Offeret skulde ikkje vera anna enn hjarta si innvigjing og sjølvgjeving

til guddomen. Difor vart og ordet og bøna det sentrale i kultusen. Kultusen skulde vera tilbeding i ånd og sanning. Um evangeliet vil den evangeliske kristendom samla seg. Jesu evangelium um den miskunnnrike fader og det komande gudsherredøme med helging og kjærleik til kvart menneskehjarta. Og evangeliet um Jesus Kristus, den levande herren i dette riket, der hans ånd verkar og skaper liv av sitt liv. For å gjera dette verksomt øver kyrkja ei vid og rik uppsedings- og undervisningsgjerning. Men heilagdomens hjarta er bøna, som er gudslivet sitt andedrag.

Sjølve gudstenesta og dei ymse kultusformene har å gjera med det duldaşte sjelelivet både hjå den einskilde og hjå det religiøse samfund. I grunnen vil ein difor ikkje kunna trengja inn i serhåtten og serlaget åt kyrkjeinstitusjonane og gudstenesteformene utan genom ein varnæm psykologisk analyse. Folk held frem med kultpraksisen ikkje mest avdi samfundet lystar det eller avdi dei kanskje held fyre at Gud har hugnad i det, men avdi dei i sitt eige liv kjenner at det har gagnlege og uppbyggjande verknader på deim sjølve. (Jfr. Pratt: The Religious Consciousness).

Den offentlege gudstenesta gjev deltakarane ei kjensle av samlande einskap som sterkt talar til samfundsinstinktet i deim. Og samstundes gjev ho avlaup for den instinktive trong til å finna uttrykk for seg sjølv som bur i kvart menneske. Men viktigast av alt er det at gudstenesta gjev nøring til gudslivet i folks hjartedjup, med di ho hjelper til å levandegjera den religiøse tru, å gløda dei religiøse kjenslor, å halda uppe dei verde som religionen i det heile ber fram og gjev. Difor er og gudstenesta inderleg sambunde med det som gjev folk moralsk herredøme over livet og som byd deim ein fred, ei gleda, ei von ut over alt anna i fødesheimen.

Her lyt vi atter stana ein grand ved dei ulike måtane til å vinna dette på. Ein av dei mest endeframe vegane er å styrkja kjensla av den religiøse røyndom gjenom sanseleg framstelling av det heilage, dette som ein klårast møter i biletdyrkinga, i sine grøvre og finare former. Det underlege er at endåtil folk som lite trur på dei overnaturlege eigenskapane åt desse bilete likevel kjenner sine religiøse evnor styrkte framfyre desse fysiske ting, som dei frå barneåra har lært seg til å sameina med det heilage. Ein annan viktig måte er å nytta ut den æstetiske sansen, som sterkt kann tena til å kveikja kjenslelivet i det heile og ogso brigda det og føra det inn i nye far. Soleis er det ikkje minst

med musikken, som so sterkt kann gjera hugen vår og mottakeleg for den religiøse bodskapen.

Enno meir å segja har det likevel at den passive skodaren og tilhøyraren får vera aktivt med. For handlingar er under beinveges kontrol, medan kjenslestemningar berre let seg råda med på umveges måtar. Difor er det so at slike ting som å kneppa hendene, å bøygja hovudet, å knela ned, å vera med i den tonande samsongen kann hjelpa mykje til å føra inn i den andaktsfyllte stemning og upplyfting.

Slik kunde ein halda fram med å nemna ymse serskilde ting. Men eit betre skyn på dei ymse vegane når det gjeld gudstenesta vil vi vonleg få um vi her med sume nyare religionspsykologar dreg eit avgjerande skilje millom den objektive og den subjektive typa. Den fyrste stilar mot å øva ein eller annan slags innverknad på guddomen, eller på einkvan vegen å koma i sambånd med han. Den andre typa for gudsteneste emnar på å verka ei subjektiv stemning eller tru eller viljekveikjing i deltakarens hug. Endå det sjølvsagt berre dekkjer ymse avgjerande sidor, tek ein gjerne dette skilje som grunnskilnaden millom den katolske og den protestantiske gudsteneste. Medan det eigenlege fyremålet med den katolske messe har vore og er gudsdyrking, ord og handlingar og offer tenkte til Gud og einast for han, so har uppgåva for den protestantiske gudsteneste for det meste vorte dette å få fram eit subjektivt umskifte i hugen og hjarta hjå dei einskilde i kyrkjelyden. Den fyrste har Guds høge ære fremst i hugen. Den andre tenkjer mest på si uppgåve å berga menneskesjelene. Den katolske kyrkja er ikkje eit møtehus for ein kyrkjelyd, men ein stad der i serleg meining Gud bur. Han er røynleg til stades der i sakramentet, i den heilage hostien på altaren i koret, det som er bygt einast for han, jamvel um skipet ogso er bygt for folket. Den katolske presten ramsar sine bøner, som Gud nok høyrer. Den reformert protestantiske sjelehyrding «leider i bøn» som det heiter på engelsk, og ikkje sjeldan er bøna hans av det slaget at ein kjem til å hugsa den strålande journalistiske frasen um «den mest veltalande bøn som nokonsinne har vore frambori til ei Bostonforsamling».

Berre nokre ytterpunkt er her rørde ved. Men det får vera nok til å gjeva bakgrunn for den kjennsgjerning at just gjenom den reint objektive vegen kan gudstenasta ikkje sjeldan ha den aller sterkaste subjektive verknad; medan dei som berre stilar fram mot dei subjektive inntrykk ofte vert vonbrotne over resul-

tatet. For den truande katolikken har det ikkje stort å segja um han høyrer orda presten segjer eller skynar noko av deim. Hovudsaka er det som den kjende religionspsykologen Pratt nemner: «Han finn at ei kyrkje der messa vert lesi er ein *framifrå stad å beda.* Gudstenesta gjev han eit gripande syn for kor nær Gud er til menneskelivet, og han går ut med ei kjensle av åndeleg uppkveikjing».

Løyndomen er at det er dei objektive metodane i gudstenesta som sterkast kann vekkja medvetet um at Gud er nær, at mennesket står framfyre det heilage. So sant den kjensla bryt inn over hugen grip det langt sterkare og djupare enn alle subjektive vekkjingsmetodar, med alle sine psykologiske hjelperåder og kunstgrip.

Vi har i dette sjølve grunnlaget for den sterke drift mot det objektive som går i gjenom vår tids arbeid med desse ting. Ein møter dette draget endåtil innum den katolske kyrkja, at dei vil alt sterkare samla sin kultus um det absolutte objektive sakrament. Dei talar i Amerika um millomalderstemninga i det 20. hundradåret. I fjor haust hadde dei i Boston eit stort møte, ei forsamling av typiske nyenglandsfolk, alle saman glødande katolikkar. Fyremålet med møtet var å lyfta fram sakramentideen til enno meir avgjerande grunnlag for kyrkja og messa. Messeofferet var og er og skal vera det eine og eigenlege. Og all modernisme som vil rikka ved det skal verta slegen ned med makt. (Jfr. Margaret Münsterberg i «The Forum», april 1924).

På vår eigen grunn finn vi att same tendensen i den sterke liturgiske interessen som no ei tid har båra fram hjå oss. Det ein der meir eller mindre klårt søkjer, er just å finna former til å gjera det objektive ved gudstenesta verksamt og levande, for dermed å styrkja den subjektive uppbyggjing av lyden.

Men her kunde det stundom vera grunn til å ynskja litt større klårleik både over mål og middel. Når ein talar um den katolske kyrkja er det sjølvsagt ikkje for der å finna eit mynster til etterfylgjing, men for å vinna eit meir klårgjerande utsyn over situasjonen. Vi skal aldri nokonsinne meir kunna venda attende til den uåndelege og sanselege sakramentuppfatninga frå Rom. Men vi kann ved gransking av Roma-kyrkja sine mål og verkemiddel læra kor ovleg viktigt det objektive momentet i all kultus og gudsteneste er. Og so får vi betre enn før sjå til å verkeleggjera dei objektive sidone i sann evangelisk tilbeding og kultus.

Då er stoda den at den eigenlege og for mange einaste form

for objektiv gudsdyrking i den protestantiske gudsteneste — er *bøna.* Saka skulde vera so klår i seg sjølv at det er uturvande nærmare å gå inn på kva bøna djupast er. Når det røynleg har vore og er slik at *offer og bøn* er dei moment som konstituerer kyrkjelydens gudsteneste, og når vidare for oss den sanselege offertanken har vorte framand og støytande, so står einast bøna att som det avgjerande grunnlaget. Difor skulde alt vårt liturgiske strev og all gudgjevi åndsmakt samla seg um å lyfta dette fram og inn i folks medvet. Meir praktisk sagt: Kyrkja må stiga fram som det sanne bønehuset, den staden der folket i samla tilbeding og bøn møtest med sin Gud, eit rom der himmelen er open og Guds ånd stig ned i fatige menneskehjarto med tilgjeving og helging og vigsel over livet.

Kyrkjelyden må i gudstenesta få kjenna at noko verkeleg hender, noko meir enn det subjektive umskifte i deira eige medvet. I all evangelisk gudstenesta må dette meire liggja i bøna, ikkje i noko magisk messeoffer.

Den avgjerande grunnskilnaden millom katolsk og evangeliskprotestantisk når det gjeld denne sak kjem slett ikkje til uttrykk i dei namn og nemningar som vi nyttar. Enno er ordet høgmesse bruka um vår sundagsgudsteneste, trass i det heilt nye innhald. Noko meir upplysande er orda ottesong og eftansong, endå songen i seg sjølv ikkje kann vera det konstituerande momentet. Dei som har set djupast og kome med det klåraste uttrykk for det nye i protestantismen her, er den store engelske og den anglikanske kyrkja i Amerika. Dei kallar tekst- og altarboka si rett fram for «Ålmenn bønebok» — Book of Common Prayer. Og um sjølve gudstenestone har dei same ordet: Morning Prayer og Evening Prayer, morgonbøn og eftanbøn. Det vilde ha lege fullkomeleg i same line um dei i staden for kyrkje hadde teke upp nemninga bønehus.

Men det ligg lite brett på desse formelle ting, jamført med den avgjerande kjennsgjerning at vår kyrkje sakleg har kome heilt over til denne lina i røynda mykje meir enn dei nemnde kyrkjesamfund. Difor vil det vera større hugnad i å sjå på korleis kyrkja hjå oss faktisk vil og kann møta trongen til det objektive, i beding og vekkjing av bøn.

Visseleg er Gud å finna alle stader og til alle tider for kvar den som inderleg opnar sitt hjarta for han. Men like vel er det so at det finst sume stader og det bid sume tider som fører oss nærare inn til det heilage. Det heng i hop med samfundssida av

vårt vesen og med vår inste livssoge, ja med heile folket si åndelege og kulturelle livssoge. For dei fleste er enno tvillaust kyrkja i serlegaste meining slik ein stad. «Her er Herrens hus, her er himlens port» står det over inngangen til den dyre heilagdomen vår her i Nidaros. Den innskrifta er vel sett til lenge etter det katolske synet var øydt her i landet, men ho gjev utttrykk for ei sanning like gamall og like ny. Enno lever vel agen sterk for kyrkjehuset som Guds vigde hus. Men til Herrens hus går ein for å møta Gud. Og ein møter den herlege i bøna. Utan bøn finst inkje personlegt gudsliv. Einast i bøna har det vesalle mannahjarta samfund og levande umgang med Gud. At kyrkja er Guds hus segjer difor berre det same som at kyrkje er bønehus. Er ikkje kyrkja bønehus so er det eit tomt ord at ho er Gudshus.

Men kyrkja *er* dette, meir enn noko anna hus og nokon annan stad. Den som der stig over dørstokken kjenner bønehugen livna i seg, so sant han eig gudslivsgneisten i sin barm. Vi har ein fager song um «sætergjentens søndag». Den songen er eit vitnemål um kva kyrkja har havt å segja i folket vårt. Serleg vil vi hugsa at setergjenta veit at det fyrste han vil gjera når han kjem til kyrkja, han som leikar i hugen hennar, er å bøygja sitt hovud og hjarta for den heilage Herre og fader: «Han luder sig ned og beder sin bøn, hæver så atter sit øie». Kanskje har denne skikken slokna no sume stader. Men same trongen er visseleg enno levande. Difor vil og skal den stille personlege bøn i Guds hus livna og vaka alt sterkare, so sant vi gjev rom for bønestemninga i kyrkja og nører bønehugen i kyrkjefolket. I liturgien vår har og dette momentet no fått koma meire til sin rett. I den talande stilla, full av helg og andakt, stig bøna upp og stig Guds miskunn ned i kvart mottakelegt hjarta.

Å gå nærare inn på vår gudstenesteskipnad er sjølvsagt uturvande i denne samanhengen. Vi veit det alle at gudstenesta vår er fyllt og bori uppe av bøn og tilbedande hjarteofring, so sant ho fyllest av liv og ånd.

I fall gudstenestone våre enno stundom kann synast keidsame og monotone, so er det verkeleg ikkje mest liturgiens skuld. Det treng heller ikkje vera presten si skuld. Det torde oftare vera eins eigen spreidde hug som kom i vegen. Ingen får noko av åndeleg byggjande nøring utan han sjølv vil taka i mot, ja utan han sjølv gjev, gjev sin åthug, sin kjærleik og velvilje. Slik som vår gudsteneste no er skipa tør det trygt segjast at ho sameinar på ein psykologisk rett måte dei moment det mest gjeld um. Der

er aktivitet og der er kvild. Der er variasjon og like vel einskap, slik som gudslivet sitt andedrag er. Syndesanning og truvedkjenning, lovsong og takksegjing, personleg og samla bøn og tilbeding — i kvar av desse ymse formene kann den einskilde finna uttrykk for sin eigen lengt og trå og gudshug, so sant han kann og vil gjeva sitt hjarta med i tenesta. Men samstundes skulde og sameininga av desse skiftande sidor kunna verka som den sterkaste vekkjar og kveikjar av gudslivsgneisten hjå kvar i ser. For alt og kvart i ser er innstilt på å bøygja hugen til andakt, ikkje til uppøst stemningsrus og suggestion, men til djup personleg tilbeding. Bøneånda kviler over Guds hus. Ein møter Herren sjølv der, sjeldan i elden og stormen, men ofte i den stille sakte sus som kjem som vårpust mild innover sjelelandet, kjem når den spreidde hugen er samla og kviler i ventings ro, kjem når den nedbøygde har aust ut sitt hjarta for Gud, kjem når lyden lyfter sine hjarto til Herren.

Andakt er det fyrste kyrkja og gudstenesta skal og kann gjeva, den indre samling og konsentrasjon som einast kann gjeva grunnlag for religiøs uppleving og røynsle og sjelevokster. Med sundkløyvd, åtspreidd sind kjem vi kann henda til gudshuset, med hugen fyllt av alleslags tankar på våre uppgåvor og plikter, våre saker og spursmål, vår trong og lyst og vilje. Vi stig inn og møter som det fyrste den heilage stilla framfyre det upphøgde. Og helg søkkjer seg ned i vår eigen livsgrunn. Ei aning um den høgare heimen andar inn over hugen, og eit nytt ljos fell vel inn over dei mange ting som fyller oss. I den stund vil det heilage verta samlingspunktet for sjela vår, og med sjølvgjevi indre makt bryt bøna seg veg or det dulde hjarteromet, medan agen og otten for allheimens herre skjelv i kvar syndig barm. Soleis er det med den sanne andakt som gudstenesta skaper: sjela kjenner at Gud er nær. Desse tvo er der: sjela og Gud. Då lyt sjela opna seg. Passivt må ho lata seg fyllast av gudslivets fred. Djupt andar ho inn utløysing og soning og heilag sæle. Men og ein gripande aktivitet lyt til: sjela lyt gjeva seg sjølv til Gud, innvigja seg til han, setja eit evigt festarmål med det heilage gode i eit liv til Guds ære. Or den andaktsfyllte samling av sjelestrålane og or åndsens møte millom eg og du stig tilbedinga upp, gudstilbedinga, der det tronge mannahjarta anar litt av sin Guds ufatelege herlegdom og syng kongskvad for sin herre stor. Og hans ånd andar sjølv bøna inn i hjartedjupet, barnet si trygge bøn til den kjærleiksrike far.

Fagert er visseleg dette. Herlegt vøre det og um kyrkja og gudstenestebøna åtte makt til å verka det soleis. Men er ikkje det eit uverkelegt draumsyn berre? Sant nok. Ikkje alltid verkar dei som store ting. Og kor kunde det i det heile vera råd? *Vi* kann ikkje gjera ein mann, langt mindre ein kyrkjelyd, Kristus-gripen og gudfyllt; det kann einast ånda sjølv. Men vi kann skipa og føra fram gudstenesta slik at den vanlege mannen best kann gripast og tendast av den stille, heilage elden. Og i det stykket tør det vera grunn til å meina at vår eigen institusjon og våre eigne former ikkje berre er brukande, men jamvel gode og tenlege. Det gjeld berre at dei fylliest av personleg liv og ånd. Diverre er det ei velkjend sak at der finst dei som har evne til å gjera jamvel det beste og mest upphøgde keidsamt og trøyttande. Sjølvsagt er dette drepande for all gudsteneste. Ein lyd som langsamast og keidar seg kann umogeleg tilbeda. Likevel rår klårleg kvar einskild mykjegodt for kva han kann få ut av sin kyrkjegang. Men det tek på den andre sida ikkje burt eit grand av prestens svære ansvar. Og her er det kann henda enno grunn til å minna um J. Johnsons ålvorsfulle maning til å fylla institusjonane, og å taka til hjarta hans beiske tale um oss prestar som einast tenkjer på den skrøpelege preika — og so kviler ut i dei liturgiske millomaktene, dei som i røynda skulde vera mest verksame og difor enn meir treng um å fyllast med liv av vårt eige liv. Meir enn alle hine er det vi som må hugsa og verkeleggjera alt meir den avgjerande sanning at vår kyrkje er bonehuset framifrå. Med heilag *age* sømer det seg einast å gå fram for Herrens åsyn med takk og bøn.

Til frambering av det veksande gudslivet i kyrkjelyden er kyrkjetenesta sett. Men like mykje skal ho og tena til vidare uppbyggjing av dette djupe livet. Det er ein heilrend kristen karakter, eit vidfemnande gudfyllt liv som skal byggjast upp. Ogso kristeleg er mannen fødd som eit småbarn og lyt veksa organisk upp. Han er ikkje fullferdig, jamvel um han har vorte barn i Kristus. Og han tek ikkje voksteren av seg sjølv, heller ikkje får han den nørande kveiken beinveges utan formidling. Kva har vi som vi ikkje har fått? segjer jamvel dei som til synes har nått lenger enn andre. I vår samanheng vil dette segja at evna til den høgaste gudsdyrking aldri vert utvikla av det isolerte einskildmennesket. (Jfr. Streeter: Concerning Prayer). Han treng eit miljø, eit samfund, ei ytre hjelp, um dei medfødde religiøse givnader skal vakna og veksa til fullbore liv. Solus cum solo,

einsam med den einsame, er det høge religiøse livsidealet for mange menneske. Og det kann vera vel for einskilde stunder. Men som menneskelivet elles er eit samfundsliv, lyt og mannens gudsliv i mykje vera eit sosialt liv. Kristenliv er uløyseleg sambunde med brorskjærleik. «Desse som alt for ofte strevar etter å vera åleine med Gud står i fåre for å enda med å vera åleine med seg sjølve». (Streeter.) Samfundskjensla er av største verd og hjelp for all gudsteneste. Ikkje minst gjeld dette for det inste livspunktet der, for bøna. Det vi har som Herrens eiga bøn er og samfundsbøn frå fyrste til siste tanke. Kyrkja, alt folket sitt bønehus, legg stilt og sterkt den sanning inn til hjarto våre.

Vår kyrkjeteneste er og skipa slik at ho motverkar ei alt for mykje utbreid villfaring, nemlig den at uppbyggjing er noko som i hovudsaka har med kjenslesida i hugen å gjera. Sanninga er at like mykje, ja meir enn kjensla, gjeld det her tanken og viljen. Og som ein klårsynt engelsk kyrkjemann har sagt: «Eit møte som er skipa so at det berre stilar mot å få folk til å *kjenna* religiøst er verre enn gagnlaust» so framt det ikkje vert supplert med slikt som kveikjer dei andre sidone av sjelelivet. Kyrkja er, og bør verta enno meir, vidsynt på det punktet. Kyrkja sitt liv og verk femner so vidt som sjølve menneskelivet, ja enno lenger kunde ein segja. I seg sjølv verkeleggjer og framsteller ho den vidaste samfundstanken, med si maning kveikjer ho alle evnor i den kristne karakter, med si bøn og fyrebøn lyfter ho alt gjævt og godt verk. Den som med open hug stig inn i gudshuset og einar seg med den store lydens gudsteneste, skulde få både den lyftande vidd, som kyrkja si ånd gjev, og den høge djupt som bøna opnar for. So både det vide og det djupe får der gå saman i ein livsens inderlege einskap.

Problemet er no ikkje å få desse ymse sidone inn i vår kyrkjeteneste. Men det er å kunna gjera det verksamt, det som der alt finst. Vansken er å få kyrkjelyden med, slik at det ikkje berre skal vera ein flokk av meir og mindre interesserte tilhøyrarar, som vel *lyder* på at presten bed sine og deira bøner, men som i røynda ikkje sjølve er med. Nokor ålmen hjelperåd for dette let seg visst ikkje finna. Men verdfullt vilde det vera um vi sant og ålvorleg kunde lyfta fram, og i gjerning hjelpa til å verkeleggjera meir enn før, dette at kyrkja er det høge bønnehuset, slik at bønestemninga reinare kunde råda og femna kvar mottakeleg hug.

Men, segjer sume, vansken ligg heller i det at kyrkja i det heile ikkje kann skapa noko sant bønesamfund so lenge ho ikkje

held strengare vakt ved sine dører, men slepper alle inn. Bønesamfund kann einast vera der i den vesle ringen av samlynde truande, som samlar seg ut or den store verdslege mengd. Dette er ei side av den ålmenne sekttanken, som ser den samfundsskapande kraft i dei einskilde individualitetar, i samanslutninga av dei ein held for sanne truande. Mot dette synet lyfter kyrkjetanken seg høgt og sterkt, med vidare rom og større siktemål.

Guddomens og åndsens inste natur og vesen må vel for alltid vera eit mysterium langt ut over det vi skynar. Men so visst som det vi ser i Jesus Krist er sant guddomlegt, so visst er det eit mysterium med eit lysande sentrum. Frå det midpunktet går der ut ei upplyftande og utløysande kraft som levande menneske kann kjenna og røyna i sitt liv. Frå Jesus Krist går det ut ein livssamanheng som ikkje vert skapt av individa, men som tvert um sjølv skaper deim. I dette ligg ein samfundstanke langt vidare enn det nakne foreiningsumgripet. Vi trur på eit åndelegt livssamfund som går ut frå Kristus. Dette samfund føder oss alle ut or sin fullnad og fyller oss med liv av sitt liv. Dette er kyrkjeideen, som atter byggjer på nådetanken: Gud vil at alle menneske skal finna frelse. Eit nådens kongerike er kyrkja, som Luther segjer. (Jfr. Aulen: Evangelisk Kyrklighet). Slik ber ho fram Guds fyrekomande nåde at ho breider sine opne armar ut i mot alle, tek dei inn i sitt fang og trur at dei krefter som frå Kristus strøymer ned til henne skal kunna skapa samfund, trur at evangeliet ho ber fram skal makta å helga dei i sanning. Det er Gud sjølv som byggjer si kyrkje, og ingen tilfeldig samanslutning av uppglødde eller uppøste subjektivitetar. Gjenomsyring av heile deigen er kyrkja sitt store mål. Ein heim for alt kristenfolk vil ho vera og verta.

So byggjer då heller ikke kyrkja sitt bønesamfund på eit visst vunne mål av liv hjå alle sine lemer. Ho vil ikkje skilja ut men draga alle inn under evangeliet og bøna. Kyrkja kann ikke bøygja seg for den sektvorne foreiningskristendomen. Av den grunn at han ikkje gjev uttrykk for den samlande religiøse samfundstanken. All sekthug miskjenner nådetanken og dermed kjernen i den kristeleg-religiøse tenkjing og fører til trongsyn og lovtrældom, til kløyving og motsetning. (Troeltsch). Kyrkja femner og samlar alt folket i si bøn. Ho vil og må stila mot å draga dei alle med upp til sitt eige bønelivs høgd. Dei veike og vesalle barn skal lyftast upp frå all ytre, vanheilag, sjølvsøkjande beding og læra å tilbeda i ånd og sanning. Og just i bøna skal lyden

lyftast upp og beda seg saman til eitt. Bøna kallar på den inste trong og djupaste lengsel hjå alle. I den kann dei gripast av den sanne gudstenestegneisten. «For ikkje tale *um* Gud, men tale *til* Gud, ikkje forkynning av Guds openberring, men beinveges umgang med Gud er den eigenlege gudsteneste». (Heiler). Til sist kann vi og nemna den djupaste tanken: Bøna er inst inne ikkje menneskeverk, noko som vi sjølve skaper. Bøna er Guds eige verk. Ånda sjølv går i bøn for oss med usegjelege sukkar. Difor kann og vil vi ikkje byggja bønesamfundet på vårt eige vesalle gudsliv, men einast og åleine på Guds allumfemnande nåde.

I denne bøn vil og kyrkja vår læra all lyden ein betre offerveg enn den sanselege sakramentofring. I den sams lov- og takkebøn skal dei gjeva sin eigen personlegdom til innvigt offer. Offertanken møter oss her i den mest upphøgde og åndelege form, som hjarteoffer. Og her går offer og bøn saman til eitt i ein uløyseleg einskap, som er merket på høgda i det personlege gudslivet. *Det* er teneste til Guds høge ære. På høgdene møter vi soleis atter båe dei tvo konstitutive kultiske element. Men her i den evangeliske gudsteneste er offeret einast bøna sitt eige offer, som so i livet skal sameinast med lydnadens viljesterke sjølvofring.

I einfeld og sann bedande og tilbedande salmesong går lyden som heile inn under denne vigsel og denne offerframbering. Og her rører dei seg ikkje på dei grunne og sentimentale vatn, med religiøse kling-klang-toner, men på dei 70 000 famnar, som bryt ned med uppbyggjing i dei duldaste dypter i sjela. Brennpunktet i vår gudsteneste er heller ikke at nokon fatig einskildman ber fram av sine ringe skattar. Men det er at det heilage Fader Vår lyder, med uttrykk for det største for kvar einskild sjel.

So skal Gud vera nær i vår kyrkje. Ikkje i innvigde sanseelement på altarbordet. Men personleg i hjarta åt kvart bedande barn, med all sin nåde og gåve. Visst møter han dei og i ordet og i våre eigne heilage sakrament. Men då og berre so sant dei er helga ved og går i eitt med bøna, og soleis kjem inn i hjarto med helging og vigsel.

Kyrkja er gudshuset for alt folket. I dei største stunder i livet møter dei hennar ånd med bøn og signing frå Herren vår Gud. Slik har ho bore Guds miskunn ut frå ætt til ætt. Og enno ringjer ho helg ut over landet og kyrkjefred og Guds fred fell over sjelene.

Evangeliet um kyrkja er det som no trengjer fram, sa vår høgvyrde gjest, professor Gustav Aulen, nyleg på det store møtet

her i Nidaros. Sant og stort er dette, og inderleg treng vi til det. Denne talen vilde gjerne få minna um den sida ved bodskapen, at kyrkja vår er eit sant og heilagt bønehus, der folket kan samlast til vigsel og livsens uppbyggjing, der dei og best kann einast og veksa i *den* djupe Krist-bøn:

«Lat *folket* som brøder saman bu som *kristne* det kann seg søma».

«DU OPDRAR OS VED KORS OG TRÆNGSEL»

EN HVERDAGSPRÆKEN

Lidelser i menneskelivet. De er likesaa almindelig som salt i havet. De ser paa os med bistre øine ved vor fødsel, de følger mange av os som vor egen skygge gjennem livet, til vi alle dør i og av lidelser og smerter. Er dette noget at takke Gud for, at han lar det regne over onde og gode med lidelser og smerter.

Det var en ung mor nedsænket i sorg og smerte over tapet av mand og barn som sa disse ord. For hende stod Gud som vore lidelsers ophav, eller om man vil, som lidelsens distributør.

*

Baade den fysiske og den moralske verden styres av love, som intet menneske ustraffet kan synde imot. Derfor kan verden bestaa. Hvis vi mennesker eller andre skapninger kunde ophæve disse love, da vilde det ikke bare bety en del forvirring. Det vilde være begyndelsen til enden i vildt kaos den dag der rokkedes ved de evige love, som Gud har sat for sit skaperværk.

Av den grund er det en likefrem livsnødvendighet for os, at indrette os slik, at vi følger de fysiske og moralske love, som er gudgivne. Overtrædelse av dem straffes ubønhørlig med lidelse og død, som døden kommer med kvælning over den, som selv la, eller av andre blev lagt, strikken om halsen og derved blev stængt ute fra luftens surstof.

Gud lar sig ikke spotte.

Men hermed er vi kommen midt ind i spørgsmaalet om Guds forhold til vore lidelser.

Er det ikke tilfælde, at hvergang det lykkes os at trænge ind i lidelsens materie, opdager vi at dens aarsak var overtrædelse av love, som Gud, eller om man vil, naturen kræver overholdt. Lidelsens aarsak er, i de vistnok faa tilfælde, hvor vi er istand til at gjennemskue forholdet, altid at man er avsporet fra Guds veie. Hans evige love er sat til side.

Der er gjort synd.

Gud har lagt spiren av alkohol i flere av de naturprodukter, som tjener til vort livs ophold. Vi nyter alkoholen i gjæret brød, i sur melk, i moden frukt osv. Den gjør os ingen skade. Tvertom. Men naar vi rendyrker den og tar den i større doser som nydelses- eller bedøvelsesmiddel, da melder lidelsen, straffen, sig temmelig snart og faar en vidtrækkende betydning. Mennesket viser sig da at være en mere kompakt enhet, end vi med vor respekt for individets ret, finder retfærdig og tilladelig. De evige love gir os da et vink om, at den enkelte av os ikke bare er ansvarlig for sig selv. Individets røtter gaar dybt ind i samfundet. Der er en solidaritetens lov.

Vore gaardbrukere har, naar det gjælder deres gaardsdrift, for længe siden tat konsekvensen av den lov, som vi kalder arvelighetsloven. De gjør sit utvalg, baade naar det gjælder utsæd og naar det gjælder gaardens besætning.

Arvelighetsloven kan ingen av os komme forbi. Den bringer lidelse og smerte ind i en masse familier. Vi ser dette hver dag.

En ung pike blir glad i en ung kjæk mand, som har hang til sterke drikke og letsindighet. Hun er oprigtig glad i ham. Derfor taaler hun, uten at slaa op med ham, baade at se ham drukken at han er nærgaaende iblandt. Hun synes synd i ham og vil hjælpe ham. Mot forældrenes ønske gifter hun sig med ham, for at redde ham. Og somme tider kan det lykkes. Men mange, som valgte paa det vis, blev nedsyltet i lidelse, sorg og savn. Ikke bare deres personlige liv blev en lidelseshistorie. Barneflokken lider med, og den bærer spirene i sig, guttene til at bli koneplagere, naar de engang naar saa langt, og pikerne til at bli klamp om foten paa den som blir deres mand, naar deres tid kommer.

Aarsaken til den verdenskrig, som nylig gjennemskaket samfundene, var et opgjør mellem personer, som indtok den stilling, at de bar ansvar for nationernes skjæbne. Hvor mange de virkelig ansvarshavende var, det vet vi ikke. Franskmændene yndet til at begynde med at lægge al skylden paa keiser Wilhelm alene. Senere har de villet vælte skylden over paa hele det tyske folk, og saa forfærdelig er vel ikke forholdet, at en eneste mand bærer skylden for de circa 10 millioner mennesker, hvis liv krigen gjorde ende paa, og ansvaret for alle dem, som blev enker, for alle de hjælpeløse, som mistet sin far og forsørger. Der var nok flere, som bærer ansvar for al den sorg, lidelse og smerte, raaskap og dyrtid, som krigens rus drog ind i de tusinder av hjem utover

jorden. Men det er klart, at de som tændte krigens brand, de var kun et forsvindende faatal mot de mange millioner, som maatte tømme lidelsens bæger paa grund av at krigsdjævelen blev løst av sit fangenskap.

Solidaritetens lov ynglet lidelse og smerte utover jorden gjennem krigen.

Men kommer vi ikke her tilbake til Gud som vore lidelsers ophav. Det er da han som har givet disse to love, som saa at si med naturnødvendighet drager lidelser og smerter indover menneskeheten. Derfor er han lidelsernes primus motor. Er han ikke vore lidelsers direkte ophav, saa bærer han ialfald det indirekte ansvar; thi lidelserne kommer over os ved de love, han har git og som han holder ved hævd.

Denne slutning er forhastet. Arvelighetens og solidaritetens love er hverken onde eller gode. De er fuldstændig nøitrale. De overbringer kun det, som blir dem betroet. Derfor er de hverken onde eller gode.

Det er vore egne og vore medmenneskers synd mot de evige love, som drager lidelse og smerte indover os. Lidelsen og smerten følger synden som traaden følger naalen. Hvorfor lægger vi da ansvaret for vore lidelser paa Gud. Hvorfor trøster vi os med, at naar Gud vil vi skal bære korset, saa faar vi finde os i det, og helst komme derhen, at vi takker Gud for at vi faar være korsdragere paa jorden.

Er dette kristelig tankegang?

Hedningerne, de tilskriver Gud det gode, de mottar i livet, og takker ham for det. Det som føles ondt, lidelser og smerte, fører de op paa de onde aanders konto. Der synes mig at være en viss logik i deres ræsonnement.

Er det bibelsk, at Gud sender os vore lidelser? Det gamle testamente tillægger utvilsomt Gud den egenskap, at han slaar sine motstandere med lidelser, at han utvider sit rike paa det vis. Han sylter sine fiender i lidelser. David ber Gud inderlig om at Guds og hans egne personlige fiender maa bli slaat ned og utryddet ved lidelser og plager. Dette kan ikke motbevises. Noget lignende kunde man være fristet til at finde ut av det svar som de fik, der ved synet av den blindfødte spurgte Jesus om, hvem som hadde syndet, han selv eller hans forældre, siden han var født blind.

Men ser man paa hvad Jesus gjorde med den blindfødte og hvordan han bestandig i andre høve stiller sig til lidelser og

smerter, at han konsekvent, det tør vi vel si, ikke bare viser hjertelag for dem, som lider og har det ondt, men, at han løser av lidelsens garn og befrier alle, som søker ham, at han bekjæmpet lidelsen og synden, da ser vi at det ikke er efter hans vilje at lidelsen blir vor del. Derfor tok han lidelsen over paa sig selv, for at befri andre for den.

Det vilde da være rart om Kristus, som kom til jorden for at fuldkomme faderens gjerning, skulde motarbeide Gud og ta lidelsen fra de skuldre som Gud selv hadde lagt den paa. Gud slaar med sygdom, Jesus helbreder den samme sygdom.

Er dette kristelig tankegang?— — —

Men Gud opdrar os da ved kors og trængsler for sit rike. Ja det gjør han unegtelig. Faa ting kan forædle og slipe en menneskekarakter slik som kors og trængsel kan gjøre det. Det kan vække os av søvne, de kan gjøre os taalmodige, medgjørlige og forstaaelsesfulde. Ja, lidelse kan forgylde smertenstaarer og forsøte de bittreste smerter. Den kan gjøre, at vi som den forlorne søn kommer til os selv, staar op og finder veien hjem. Og dog er jeg ikke saa ganske viss paa, at adressen er riktig, naar vi i kirkebønnen vor takker Gud, fordi han ved kors og trængsel opdrar os for sit rike. Men velsignelsen over et taknemmelig sind den uteblir ikke, selvom adressen er mangelfuld. Tænk om det riktig gik op for dem som slap verdenskrigen løs, eller om det gik op for dem som forkynder klassehat som idealisme, det ansvar som de har for al den sorg og smerte som følger med for samtid og eftertid. Det er en del av ilden, som ikke slukkes og av ormen, som ikke dør.

Tænk om alle vi, som, uten at mene noget ondt med det, paadutter Gud, at han lægger paa os kors og lidelser, kom til det resultat, at vi bare høster, hvad vi har saadd.

Barnet som satte fingertuppen paa ovnen og brændte sig, det skyr varmen. Det river ikke ned ovnen, det takker ikke far som satte ovnen ind, det bebreider ham heller ikke at han gjorde det og det, bebreider heller ikke mor, som la i ovnen. Det tar skylden paa sig selv for det brandsaar, som svier, og mindes lærdommen. Men mor og far de nøier sig ikke med bevidstheten om, at barnet lærte noget, da det brændte sig. De gjør hvad de kan for at lindre smerten.

Jesus gjorde det samme, naar han stod overfor lidelsen og smerten hos andre. Han led med. Han tok korset op. Han maner os til at gjøre det samme, og følge ham.

Saalænge vi gjør Gud til distributør for vore egne og andres lidelser og sorger, forkvakler vi vort syn paa synden og dens følger, lidelsen. Vi blir kolde og følelsesløse baade for synd og sorg.

Igaar ved middagstid fandt man en middelaldrende mand hængende i en strike i en birk ved hovedalléen, som fører ind til byen. Det var pengeaffærer. Hustru og 8 barn ventet ham hjem til middag. Kan vi beskylde Gud for at være ophav til den lidelse og sorg og skam som væltet indover dette talrike hjem. Nei, umulig. Men kan vi ta korset op og mildne litt i hjemmets sorg og smerte? Ja, det kan vi. Og kommer vi til et klarere syn, helst helt bort fra, at Gud er vore lidelsers ophav og distributør, saa gjorde vi noget for dem, som ifølge solidaritetens og arvelighetens lov maa sone baade for sig selv og andre.

Da fik arveligheten og solidariteten nye gaver at distributere til den nulevende og den kommende slegt.

O. Jensenius.

AF „SALOMOS SANGE“

(Slutn.)

Ogsaa andre af «Salomo's sange staar som et vidnesbyrd om, hvor dybt nogle af Israels fromme paa overgangen mellem den gamle og den ny pagts tider har levet med de jødiske visdomsskrifter, og særlig med Sirakbogens 24. kapitel, der i grunden er som et lille skrift for sig selv. Fra saadanne skrifter og fra det gamle testamentes salmer er det meste af den tankeverden hentet, i hvilken de fremleder og finder udtryk for det uudsigelige, det baade enkle og overvældende, der har mødt dem i «Opfyldelsen», i aabenbaringen i Kristus. Her vil jeg blot nævne den — i hvert fald for mine øren — saare skønne *6. ode*, digtet om Guds kærligheds sejrsgang.[1]

Som haanden over harpen glider hen
og strenge tale,
saa er mit legeme for Herrens aand
et strengespil,
og stemme faar jeg ved hans kærlighed.
Den rydder alting ud, som fremmed er,
kun Herrens bliver;
fra tidens morgen var det saa — og varer
i evighed.
Thi intet rejser sig mod Herrens magt
og holder stand imod hans kærlighed.

Vidt har Herren bragt budskabet ud,
mægtigt har han givet det vækst
— han higer efter, at det skal vides og kendes
hvad der er givet os gjennem hans naade.
Og han har skænket os lovsangens gave,
at prise hans navn —
vor aand lovsynger hans hellige aand!

---

1. Indledningsbilledet i dette digt er i de følgende par aarhundreder ofte blevet gentaget i den østlige kirke.

En bæk rislede frem —
en flod er den bleven, mægtig og bred
alt har den brudt op, revet løs og ført med sig til templet.
Menneskehindringer magtede ikke at hæmme dens løb,
ej heller vanddæmmernes kunst —
over al jorden strømmede den ud
og opfyldte alt.
Da drak alle tørstige, som bor paa den tørre jord,
stillet og slukket blev deres tørst —
thi fra den højeste selv blev drikken dem givet.

Lykkelige tjenere de, som udskænker denne drik
de hvem dens vand er betroet!
Tørre læber har de vederkvæget
og rettet slappede villier,
døende sjæle har de reddet fra døden,
styrket og oprejst sammenbrudte legemer,
fyldt deres svaghed med kraft, deres øjne med lys
— at hver en menneskesjæl i *dem* maatte skue
Herrens værk:
de lever det evige liv ved livets vande.
Hallelujah!

En bæk rislede frem — en flod er den bleven, mægtig og bred; alt har den brudt op, revet løs og ført med sig til templet — over al jorden strømmede den ud, og den blev livets drik for den tørstende menneskehed. Det er et digt, der har voldt sine fortolkere mange vanskeligheder, og man har prøvet at slippe igennem ved at foretage rettelser, hvorved i hvert fald «templet» forsvandt, thi det gjorde billedet for uforstaaeligt og sammensat — — ja; men kun for et *alt* for vesterlandsk øre.

Det er ejendommeligt — og stort — at se, hvordan tempelbjærgets kilde i Jerusalem, der aarhundrede efter aarhundrede daglig er brugt til at rense det «urene» og slukke menneskers tørst — at se hvordan denne gave fra Gud til folket i Davids stad har styrket ogsaa deres aandelige liv, har givet deres gudstro kraft, slægt efter slægt har mangfoldiggjort deres tanker om livets vand og uddybet deres længsel derefter; profeterne, Salmernes bog (46, 5), visdomsbøgerne, Johannes aabenbaring, Salomooderne, og flere andre skrifter — de giver ligesom glimtvis tempelkildens aandelige historie; nu rinder den stille, nu vælder

den frem med styrke, den bliver til kildespringet for paradisets floder, livstrømmen i Edens have, sindbilledet for livets gave fra Gud, urbilledet for Guds evigt rindende og evigt frugtbare visdom — ja ender med at blive Guds frelses flod, der naar om den hele jord, livets vand som er Kristus selv. Er det underligt, om fantasiens billede af denne «livets strøm» i tidens løb er blevet saa rigt og saa mangfoldigt, at det ikke længer ejer den enkelhed og klarhed, som vi vesterlændere gerne kræver af et billede, for at *vi* skal finde det fuldt forstaaeligt, og æstetisk skønt? Mangen tanke, hvis spor vi nu ikke længere kan følge, kan have foresvævet digteren, og i hvert fald, det er ikke mærkeligt, at de tanker der vel her *nærmest* har foresvævet hans sind — steder hos Esaias (c. 8), Ezekiel (c. 47) og Jesu Siraks visdom (c. 24) — tilsammen maatte give et farverigt og kraftigt, men uklart billede. *Ezekiels* tempelflod — kilden, der voxer og voxer, bringer frugtbarhed med sig, hvor den naar hen, og til sidst vækker selv det døde hav til live — dette giver billedet her noget af dets væxt og svulmen; men det som digtets indhold egentlig sigter hen imod, tanken om livsdrikken, har sin oprindelse andetsteds og fører blandt andet tilbage til fromme jøders tanker om den frelsende *ørkenkilde:* sin kraftigste tilknytning har sangerens billede i den «visdommens strøm», som *Sirak*bogen skildrer; men billedet af denne visdomsstrøm faar nu hos sangeren her sin egentlige kraft og ejendommelighed — men ogsaa sin uklarhed — derved, at han i dette billede indoptager og søger at forene de to billeder, der i Esaiasprofetien (8, 6—8) staar som de store modsætninger: folket har «foragtet Siloah's stille rindende vande» og derfor vil Herren lade Efrats vande svulme op, gaa over alle bredder, bruse gennem Juda og opfylde det hele land — modsætningen mellem livskilden, der flyder med fred, og straffedommens strøm som med østens hærmasser flommer ind over Israel. Men, for det jødiske fromhedsliv i *senere* dage, og for sangeren her, er det netop saa betegnende, at disse to forbindes og gjøres til eet, og til eet med visdomselven fra Gud: *havde ikke Gud netop naaet sit maal med Israel ved at knuse Israel* — elven, der flommer gennem landet og river alting med sig, lige til templet, var det ikke trods alt netop den, der samler alting sammen til Guds helligdom, og som paa sin vej ud over den hele jord giver alle mennesker livets drik!

Man skal ikke være *for* hastig til at rette i oldtidstekster, og forlange en efter *vort* hoved afklaret og gennemført tanke; som

oftest vinder man vist langt mere under læsningen af en eller anden «knudret» oldtidstext, naar man prøver at følge dens slyngninger fremfor at «løse knuden med sværdet». I dette tilfælde, for eksempel, synes jeg baade billedets forhistorie og sangerens naturel og synsmaader giver begrundelser nok for de træk i billedet, der for os til at begynde med virker forstyrrende. Det er jo dog ogsaa saa naturligt, at «templet» paa en eller anden maade beholder sin plads i et billede, hvor fra ældgammel tid just tempelkilden hørte til.

Og sammenligner man denne sang med den *4de ode* — det andet sted i disse sange, hvor «Templet» dukker op og volder meget ondt blandt fortolkerne — saa er disse to steder vist netop hinandens forklaring: Guds tempel, det er *de troende, helligdommen hvor Guds hjærte bor;* dér er den helligdom, som er urbillede for Israeels tempel i Jerusalem — som jo skriften selv vidnede: I Salomo's tempel vil Gud lade sit hjærte bo (1. Kg. 9, 3, 2. Krøn. 7, 16); og i Visdommens bog sagde jo den samme Salomon (c. 9, 8): «Du bød mig bygge et tempel paa dit hellige bjærg og et alter i den stad, hvor du bor — som afbillede af den hellige teltbolig, du dannede fra første færd» — og mon det skulde være en tilfældighed, at fortsættelsen på dette sted lyder: «og hos dig er visdommen, som kender dine gerninger, og som stod hos, da du dannede verden . . .»? Den 4de ode lyder:

Ingen forandrer, o Gud, dit hellige sted
— det er ikke *muligt* engang at skifte dets plads,
thi over *det* har intet menneske magt.
Ja, *før* du skabte et sted, stod din helligdom fast
— og det som har forrang i alder skal ikke vige,
og ikke trænges til side af det, som er yngre.
Til dine troende, Herre, gav du dit hjærte!
Aldrig skuffer du, og ufrugtbarhed kender du ikke
— kun een time i troens samfund med dig
vejer mere end alle dage og aar.

Hvem skulde vel klæde sig i din naade, og dog forkastes?
Dit ejendomsmærke, dit segl er jo ikke ukendt —
thi det er mærketegnet paa al din skabning,
englefyrster og himlenes hære til hobe!

Du har givet os samfund med dig, Herre
— du trængte ikke til os, men vi til dig —
stænk os da med din dugg! dine kilder frembryde,
rige kilder, som flyder med mælk og honning!
Skulde skabningens herre sit ord fortryde?
Skulde du angre noget, du selv har lovet?
Nej, du kendte dit ord og dit løftes maal;
hvad du gav, det har du jo givet frit,
og du vil ikke drage din gave tilbage.
Thi fra evighed af
kendte du alle ting —
Herre, alt er dit værk!
Hallelujah!

«Til dine troende, Herre, gav du dit hjærte» — Guds hjærte, som efter hans eget løfte skal bo i templet, hans helligdom. Dermed har sangen i virkeligheden selv givet svar paa spørgsmaalet om, hvad «Guds hellige sted», hvad «templet» er. Templet er de troende, *menigheden*. Det er et svar, som rækker tilbage til *før* den kristne menigheds dage, og som er velkendt fra kristendommens ældste tid. Det er en tid med voldsom brydning mellem ritualistisk og spiritualistisk religion; den første anklager den sidste for at virke *opløsende* paa troen, den sidste anklager den første for at *forstene* troen. Længe havde denne modsætning været kendelig; navnlig gennem «visdomsbøgerne» og den aandsretning, de skapte, var den kommet til frembrud, og endelig naár modsætningen sin stærkeste tilspidsning gennem urkristendommen. I stadig stærkere ord hævdes fra «konservativ», ritualistisk side Jerusalemtemplets, offertjenestens og lovens guddommelighed og evige gyldighed — *men selve forsvarsmaaderne for dette standpunkt præges efterhaanden af den skridende tid:* man søger i skriften at finde beviserne for alt dette «overleveredes» høje alder, oprindelighed, ja dets evighed, dets tilværelse i Guds bestemmelse og tanker, før verden blev formet. Just en saadan betoning af det rituelle *gennem* hævdelsen af dets «præexistens» kommer netop i længden til at virke *opløsende* paa ritualismen; det vender sig som et angrebsvaaben *mod* ritualismen, idet selve den theologi, der overalt i skriften søger forudsigelser, forbilleder og typer, naturligvis efterhaanden netop maa opløse «skriften» som *bevis*grundlag, og sammen med den stadig stærkere hævdede tanke om kultus'ens præexistens netop føre ind i en spiritual-

isering, som lidt efter lidt enten undergraver den massivere kultiske religionsform, eller tvinger den til — i selvforsvar — at forstene.

Vi kender desværre alt for godt denne proces ogsaa fra den kristne kirkes historie, hvor den har gentaget sig endog flere gange, lige op i vore dage.

I langt højere grad end de fleste plejer at regne, er det dette opgør mellem ritualistik og spiritualistisk religion, der giver de første par aarhundreders kristelige skriftfortolkning sin ejendommelighed — — og det er den samme kamp, som ogsaa denne sang bringer os en genklang af.

Den er helt igennem bestemt af det kultiske spørgsmaal om troskaben mod helligdommen, mod templet; og dens grundtanke er denne: Det er ikke os, der vil afskaffe noget (sml. Mt. c. 5); «Messias's folk» er netop det *ældre,* Moses' folk det yngre; thi Moses folk samles om det afledede og det yngre, men *vi* samles om det oprindelige og det evige; vi samles i det sande og uforanderlige tempel, og dér oplever vi det dybt: «Hvor elskelige ere dine boliger, Herre» (salme 84), thi med sjælen i denne gamle tempelsalme bekender vi, at een time i troens samfund med dig er kosteligere end alle dage og aar (sml. salme 84, 11); vi er iførte din naade og bærer dit mærke [1] — hverken er det os, der rokker ved dine love, eller dig, der har fortrudt dine ordninger; forberedt fra evighed og givet af naade er din frelse.

Det er dagens store kampspørgsmaal — men ført ind for Guds ansigt, og *derfor* saa positivt og upolemisk af aand. Og man føler ogsaa, hvor inderligt det er sangeren om at gøre at staa som en «sand israelit». Vi er *tæt* oppe mod den allerførste kristne tid.

— Den 4de og den 6te sang forklarer hinanden. Paa een gang som en aabenbaring og som en tilbagevenden, en aandelig renæssance, har de første kristne oplevet «opfyldelsen». En enkelthed vilde jeg blot tilføje her: I 6te sang er der et par af de syriske udtryk, som i et ordspil synes at indeholde et lille stykke menig-

---

[1] Korstegnet blev givet den kristne som den nye eller sande pagts tegn i daaben — «Seglet» eller «den aandelige omskærelse»; og ligesom der mellem jøder kunde findes den anskuelse, at englene og de hellige stamfædre før Abraham var skabt eller født omskaarne, saaledes lagde de ældste kristne efterhaanden megen vægt paa den tanke, at den kristne besegling, korsmærket, ligesom er skabningen medfødt, og der nævnes mange eksempler derpaa (menneskeskikkelsen i bedende stilling, osv., ogsaa her i oderne).

hedshistorie. Der staar om den svulmende elv, at «ingen menneskelige hindringer mægtede at hæmme den, ej heller vanddæmmernes kunst» — der tænkes jo paa de lovtro jøders modstand mod den livets strøm, der bryder frem med Kristus og den unge menighed; men de syriske ord for «hindringer» og «dæmme op for» skal ogsaa kunne gengives ved «udelukkelser», «bansættelser» og «udstøde af synagogen». Og da kommer man jo uvilkaarlig til at tænke paa evangeliernes ord om, hvordan den unge menighed vil blive behandlet (Joh. 16, 2 og Mt. 24, 9), og paa aposteltidens beretninger om, at det virkelig kom til at gaa saadan til. Og atter mærker vi da, hvor tæt vi i disse sange er oppe imod den allerførste kristne tid.

— — Og saa tror jeg ogsaa det skal være slut med disse smaaskitser af hine tiders spørgsmaal og aandelige fysiognomi, som jeg har lumsket mig til at skrive i forbindelse med de sidst oversatte 5—6 sange, under foregivende af, at de var nødvendige for en virkelig forstaaelse af digtene — men rigtignok ogsaa i det haab, at de virkelig for en og anden læser vilde hjælpe lidt med til at opbygge en *tidsforstaaelse*, der er frugtbar, ogsaa for læsningen af det nye testamente.

— I den 20de sang møder vi igen de samme to træk, der for digteren hører saa nøje sammen: Den aandelige gudstjeneste i Herrens menighed, hans paradis hernede. Digtet er saa enkelt i sin tanke, at det sikkert ingen forklaringer behøver.

Se, jeg er præst og tjener ved Guds alter!
Det offer, jeg frembærer, *han* har valgt sig;
thi Herren tænker ej som kødet tænker,
han tænker ej som dem, der ofrer kroppe;
barmhjærtighed er efter Herrens tanke
et offer — hjærtets og din læbes renhed.
Frembær for Gud dit indre uden lyde.
Ej skal dit hjærte noget hjærte kue
din sjæl skal ingen anden sjæl betvinge
og ingen fremmed skal du købe dig —
thi hvad du er, det er jo ogsaa han!
Du skal ej undertrykke nogen broder
— lad ham ej mangle føden eller klæden.
Ifør dig Herrens gavmildhed og godhed
og kom til paradisets skønne have
flet dig en krans af havens løv og blomster

og sæt den paa dit hoved — tag i haand
din vandringsstav, Guds kærlighed og godhed,
lovprisning løbe glad foran dit ansigt!
Da vil han give dig af al sin naade
og du skal prise ham for al din rigdom.
Ja, pris og ære være Herrens navn!
Hallelujah!

Glæde — tak — og fred. Det er en treklang, en samlende grundakkord i sangerens sind.

Et dejligt lille digt, den *28de sang,* skildrer den fred, der bor i hans hjærte, fordi han har del i «erkendelsens vand». Jeg oversætter kun den første del. Indledningsbilledet er karakteristisk for digteren — farverigt og varmt, men ikke sluttet og enkelt.

Som duen løfter vinge om sin unge
og som dens næb er rakt mod ungens næb,
saa er mit hjærte under aandens vinge
— det fryder sig, det springer højt af glæde,
som barnet springer i sin moders liv.

Jeg kom til troen — derfor blev jeg tryg,
thi tro er han, til hvem jeg gav min tro.
Rigt har han mig velsignet — intet sværd
og ingen dolk kan skille mig fra ham;
mit hoved har jeg gemt ved Herrens bryst
dér er jeg tryg mod undergangens kræfter.

Og evigheden tog mig i sin favn,
udødelighed rørte mine læber —
da skabtes i mit indre livets aand
af livets aand, som ikke kender død.

En fred saa stille og saa stærk, malet i farver og formet i udtryk, der er særlig kære for al religiøs mystik, og dog en fred, der intet har at gøre med den buddhistiske, katolske eller muhammedanske mystikers Nirvana-fred, som raader dér hvor alt virkeligt, alt liv er forsvundet i den store stilhed. Men en fred, i hvilken takken og glæden *lever,* en stilhed, hvor livets kilde rinder, hvor Guds hjærte slaar.

Hør ogsaa denne lille sang — det er den *14. ode.*

Som sønnens øje hænger ved hans fader
saa hænger og mit blik ved dig, o Herre;
jeg hviler ved dit bryst — dér bor min glæde.

Vend aldrig din kærlighed fra mig,
tag aldrig din godhed bort —
men ræk mig, Herre, din højre haand,
og led mig altid ad din villies veje.

Ja lad mig staa i renhed for dit aasyn,
for *din*, for din lovprisnings skyld,
og for *dit* navns skyld, fri mig fra det onde!
Og lad din mildhed, Herre, bo i mig,
din godhed bære frugter i mit hjærte!

Og vil du lære mig din sandheds sange,
da vil jeg bringe dig min læbes frugt!
Lad Helligaandens harpestrenge klinge
og jeg vil prise dig med *alle* toner,
med alle melodiers klange, Herre!

O, af din rige naade vil du give
— iil, iil, opfyld vor bøn —
du mægter jo at mætte *al* vor trang.
Hallelujah!

Der kan over disse digte — særlig over indledningsakkorden — være en egen pragt og højtid. I den *15de sang* skildres oplevelsen og modtagelsen af frelsen under billedet af morgenens sejrende sol, der frigør livet fra mørket og klæder jorden i sin straaledragt.

Glæde er solen
for dem der spejder efter dag —
Herren er *min* glæde,
thi han er min sol.

Hans straaler vakte mig op,
mørket spredte han for mit blik,
han gav mine øjne lys —
jeg saa hans hellige dag.

Saa skildres det hvorledes Herrens lys steg frem og hyllede
ham i sin skønheds straalende klædebon — og dagen gryr
— da vaagnede i Herrens land det liv, som aldrig dør!

Der er blandt Salomo-oderne en lille sang — den *13de* — som paa en køn og enkel maade tager et thema op, som vist har været ret almindeligt baade i senjødedommen og i den første kristne menighed. For jøderne var *loven* Guds villies spejl — en tanke, der ogsaa er blevet anvendt blandt de kristne, som vi sér det af Jakobs brev (1, 21—25), om «Frihedens fuldkomne lov», «ordet», der er «indplantet» i deres sjæle —; men allerede hos jøderne havde dette billedudtryk faaet en egen selvstændig klang, som vi møder det i Salomos visdom (7, 26), hvor det hedder om Guds visdom, at man i den som i et blankt spejl ser en tilbagestraaling af det evige lys og med det et billede af Gud selv i hans godheds, hans kærligheds arbejde. Blandt de første kristne blev Jesus, Kristus, jo set som «visdommens» legemliggørelse, og Kristus derfor skildret som *Guds spejlbillede, der med det gudskabte lys's straaler er baaret ind i vore hjærter, hvor det med Kristi ansigt har aabenbaret os Gud.* Dette er tanken i det mærkelige sted 2. Kor. 4, 4—6; og dette Paulus's samlende udtryk for evangeliet glimter ogsaa frem i brevet til Kolossæ (1, 15) og i Hebræerbrevet (1, 3), og stadig i forbindelse med de tanker, der hørte med som faste forestillinger om Guds «visdom» — ordet, skabelsen, livskraften — ligesom f. eks. i begyndelsen af Johannes' evangelium og 1ste brev. Men denne ældste «Kristus-theologi», om jeg maa bruge det udtryk, har i længden ikke været tilstrækkelig «definerende» og «klar», d. v. s. haandfast nok til tidens behov — allerede i næste slægtled er den trængt ganske tilbage, findes kun et enkelt sted, i romerbispen, aposteldiscipelen Klemens's brev til Korinth. (c. 36), men ellers efterlader det kun spor i saadanne kredse, som man har vænnet sig til at betragte som menighedens periferi; «halvgnostiske» kredse havde taget det op eller beholdt det — og det var blevet dem overladt; i kirken trængte man til en stringentere kristologi.

Men i dette lille digt møder vi billedet i sin ganske oprindelige og ureflekterede skikkelse; fra «loven» eller «ordet» eller «visdommen» er det blevet overført enten paa Gud eller vel snarere paa Kristus.[1]

---

[1] Et par aarhundreder efter har den berømte syriske digter og biskop Efraim omdigtet det til en daabshymne; i st. f. ordet «Herren» sætter han det paa syrisk næsten ligelydende ord (daabs)-vandet.

Se, Herren er vort spejl.

Aabne eders øjne, vend blikket mod ham
lær Eders eget ansigt at kende
— og pris hans hellige aand.

Tvæt da smudset af Eders ansigt
elsk hans hellighed, iklæd Eder den
— og lev for evigt hos ham uden plet og lyde.
Hallelujah!

Der er tryghed og der er fred over en sang som den *34te ode,* (som jeg forøvrigt har maattet gengive lidt frit).

Hvor hjærtet er eenfoldigt, er stien jævn;
hvor tanken er oprigtig, er veien fri,
hvor sindets land er aabent og gennemlyst af Gud
dér hvirvler ingen storm i sjælekløfter.

Da vandrer man hernede i *Herrens* land,
og lever ej i nogen tvedelt verden
— men den, hvem lyset fattes, han fatter ej,
at jord og himmel begge er Guds rige.

Naaden er kommen til Eders redning!
Tro, og lev, og lad Eder frelse!
Hallelujah!

— Det er muligt, at Salomosangene er ordnede efter en bestemt plan og med en særskilt anvendelse i menigheden for øje; der er i hvert fald flere træk, som tyder derpaa. De to *sidste* sange handler om fuldendelsen af sønnens frelsergerning; de skal ogsaa slutte dette udvalg af Salomos sange.

Den *41de ode* er en art *paaskerecitativ,* en vexelsang som flere andre af sangene; menighedens forsanger og menigheden taler, og ogsaa Kristus selv — atter ligesom i mange andre af digtene.

Priser Herren, alle hans børn! Modtag hans sandheds og hans troes fylde!
Sine børn vil han vedkende sig — saa lad os da synge
i kærlighed til ham:

Vi lever i Herren, ved hans naade
og liv modtager vi i hans salvede!

En stor dag er gryet for os, underfuld er han, der gav os
del i sin herlighed — saa lad os da alle
forenes i Herrens navn,
lad os ære ham i hans godhed!
Vore aasyn lyse i hans lys,
vore hjærter grunde over hans kærlighed
ved nat og ved dag —
lad os juble, ja juble for Herren.
Hallelujah!

«Undres vil alle, som skue mig
«thi jeg er af en anden slægt —
«sandhedens fader kom mig i hu
«han, hvem jeg tilhørte fra evighed;
«thi hans rigdom fødte mig
og hans hjærtes tanke».

Hans ord er med os alle vore veje —
Frelseren, som levendegør, og ikke forkaster vore sjæle.
Han blev fornedret — og ophøjet ved sin retfærdighed.
Aabenbaret sig har den højestes søn
i sin faders fuldkommenhed —
dagens lys er fremstraalet
af ordet, som boede i ham.

Sandelig, een er den salvede, kendt før verden blev grund-
lagt — og denne er hans gerning: sjælens evige frelse
ved troen paa hans navn.
Lad en ny lovprisning opstige til Herren
fra dem, som elsker ham!
Hallelujah!

Fra evighed af og til nu har visdommen, har ordet, har sønnen udført sin frelsergerning — det er dette, der paa een gang gør digterens kristusskikkelse saa universel og guddommelig, men samtidig ogsaa faar Jesu historiske liv til ligesom at fortone sig noget paa denne store baggrund. Derfor kan det ved første øjekast forekomme mærkeligt, at et træk som Kristi *nedfart til døds-*

riget træder saa stærkt og saa uhyre realistisk frem i disse sange. Men nærmere beset er det dog ikke mærkeligt.

Thi i dette træk, mere end i noget andet, samles den præexistente, aandelige kristusskikkelse med den historiske frelserskikkelse, Jesus; i dette træk udmunder og gennemføres Guds frelsergerning, her vindes «ordets», livets, — sønnens sejr.

Er der noget træk i Jesu historie der blandt de ældste kristne ikke fik lov at staa isoleret og uforklaret, saa er det dette, at Jesus døde, at han, livets fyrste, maatte «vandre til de dødes land».

Ad mange forskellige veje søger man at give det tilknytninger, der kan vise, at det tilsyneladende meningsløse og haabløse netop er udtrykket for Guds dybeste frelsestanker, for Kristi fuldkomne sejr. Og det er, som om tankerne herom efterhaanden samler sig i to grupper eller søger frem ad to forskellige veje. I den *første* er det selve korsdøden, der bliver det centrale; og her samles særlig alt det, vi vilde kalde de kristne *forsoningstanker*. I den *anden* bliver det centrale dette, at Kristus forlod de levendes land, at han «nedfor til de dødes rige»; og her samles særlig hin tids tanker om *forløsning,* om dødens nederlag, om livets sejr. I den første tankerække træder Kristus gennem sin død saa at sige ind mellem menneskeheden og Gud, i den anden tankerække træder Kristus gennem sin død ind mellem menneskeheden og «mørkets magter». I den første række kommer sikkert de *dybeste* tanker frem; i den anden sikkert de *farverigeste,* og paa en vis maade ogsaa de mægtigste udsyn.

Vi gør os vist sjælden nogen rigtig forestilling om, hvilken sejersherlighed der i de ældste kristne slægtled omgav denne tanke: «Nedfaren til dødsriget». Naar i vore dage trosbekendelsen fremsiges, lyder disse ord vel nærmst som en ærværdigt gammeltklingende gentagelse af ordene «død og begraven»; men i de ældste slægtled var det hurtigt blevet en selvstændig tanke, saa rig og saa stærk, at den drog andre centrale tanker til sig og dannede baggrund for dem.

Først og fremmest mærker man gang paa gang, hvor nær en sammenknytning der har været mellem tanken om Jesu daab og om nedfarten til og dermed sejren over underverdenen. I enkelthederne kan denne sammenhæng ofte for os være vanskelig at forklare — oftest synes den at bero paa tanken om «dybet» under bjærgenes rødder, hvor «vandene» har hjemme, men hvor ogsaa alle mørkets magter bor — grundtanken staar i hvert fald klart:

Da aanden eller «ordet» gennem daaben tager bolig i Jesus, begynder livets gennembrud i dødens verden. Ogsaa i Salomos sange mærker man denne sammenhæng; den *24de sang* begynder med tankerne om Jordandaaben:

«Duen flagrede over den salvede
og lod sin røst høre over ham»

og derefter slaar den over i en sejrsfanfare:

«— og alt krybet døde i sine huler;
dybene aabnede sig og lukkede sig igen,
de rakte efter Herren . . .
men han blev ikke givet dem til føde,
thi deres var han ikke;
Afgrundsdybene sank, da Herren sank i dem . . .
I veer havde de været fra evig tid,
nu fødte de — liv!

Det er Jesu neddykning i Jordans vande, men formet i udtryk, der peger hen paa Kristi nedfart til underverdenen.

Og som Kristi sejr i dødsriget er uløselig knyttet til Jordandaaben, hvor sejrsløbet mod dødens faste borg tog sin begyndelse — saaledes er hans sejr over «afgrundene» ogsaa fast knyttet til hans endelige herliggørelse. Den *31te sang* handler om, hvordan Kristi paa dommertronen overgiver de frelste det evige liv; i indledningsstroferne til dette digt er det hele Kristi forløsergerning, hans «komme», der er skildret i udtryk, som skal minde om sejren i underverdenen.

Afgrundsdybet smelted for Herrens ansigt
mørket veg og løste sig op for hans blikke
— vildt vildfarelsen flygted og styrtede sammen
skammen røved dens kraft for sandhedens aasyn.

Sandhed talte, forkyndte naade og glæde
og istemte den nye lovsang til Herren,
løfted sin røst og talte til himlenes herre,
førte sandhedens sønner frem for hans trone.

Da indsætter faderen sandheden i sin kongelige myndighed — sandheden erklærer de «fangne» frie.

Ja, tankerne om Kristi nedfart til dødsriget er meget stærkt fremme i kirkens ældste tider; selv i en saa sparsom litteratur som den fra de første 4—5 slægtled træffer man den mangfoldige gange — og selvfølgelig overalt saadan, at Kristus bringer «det gode budskab» og «forkynder de fangne frihed».[1]

Og med disse toner klinger ogsaa *denne* digtsamling ud, i den *42de* og sidste sang.

Det er, som ofte her i oderne, Kristus, der taler; den opstandne Kristus. Indledningsordene er den højtidelige optakt, ord gennem hvilke digteren eller menighedens profet og præst ligesom indvier sig, med den bedendes tegn, med *korset,* til for Guds og menighedens ansigt al «tale med Kristi mund» — og tale just om Kristi sejrsdød. Nu har Gud naaet sit maal; som livets herre har Kristus bragt frelsen ind i selve dødens borg.

Mine hænder har jeg udstrakt
for Herrens aasyn er jeg traadt frem.
Thi træder jeg frem med aaben favn, da er det *hans* tegn,
— de udstrakte hænder paa det oprejste træ,
der stod paa den retfærdiges vej.

«Uden gavn er jeg blevet for dem, der ikke kendes ved mig
skjult vil jeg være for dem, der ikke tager imod mig;
men hos dem, der elsker mig, hos dem vil jeg dvæle.

Døde er alle mine forfølgere —
men de, der satte deres haab til mig,
de søgte mig og fandt mig — thi jeg lever!
Jeg opstod, jeg er hos dem
og jeg taler gennem deres mund.
Fra deres forfølgere har de vendt sig bort —
min kærligheds aag har jeg lagt paa deres skuldre;
som brudgommens arm om hans brud
hviler mit aag paa dem, som kender mig;
som brudelejet i bruds og brudgoms hus
er min kærlighed over dem, som tro paa mig.

---

[1] Naar man ikke saa sjeldent i fortolkningen til 1.. Pet. c. 3—4 kan se den tanke fremsat, at Kristi formaal var et andet — eller naar man endog helt har villet forvise denne tanke fra det nye testamente — saa viser det blot, hvor nødvendigt det er, at arbeidet med det nye testamente faar et bredere historisk grundlag.

Jeg blev ikke forkastet, endog det syntes saa;
jeg gik ikke til grunde, skønt de tænkte det om mig.

Sheȯl saa mig — og fik hjærteondt
døden spyede mig ud, og mange med mig
— edikke og galde var jeg i hans bug.
Saa dybt han rakte, saa dybt steg jeg ned;
slap var hans fod, mat bøjede han sit hoved,
— han udholdt ikke at se mit ansigt.

Og en menighed af levende skabte jeg blandt hans døde.
Med levende læber talte jeg dem til,
at ordet ikke skulde være uden frugt.
De ilede til mig, de døde fik røst og raabte:
Forbarm dig over os, du Guds søn!
Handle imod os efter din godhed!
Før du os ud af mørkets lænker!
Aabne os dødens porte,
at vi maa drage ud med dig
— dig, det ser vi, tør døden jo ikke røre!
Du er vor redningsmand,
lad ogsaa os blive frelste med dig!

Og jeg hørte deres ord;
jeg skrev mit navn paa deres pande.
Nu er de frie, og hører mig til».
Hallelujah!

Ja, nu har jeg prøvet gennem disse oversættelser igen at henlede opmærksomheden paa den lidet paaagtede skat, menigheden ejer i de genfundne Salomo's sange.

Og naar saa slutningsordene skal skrives og man blader i optegnelsernes bunke — ja saa myldrer det jo ind paa én, alt det meget man gerne vilde have haft med til sidst. Et billede af digterens aandelige fysiognomi — nej, lad hellere sangene selv give det. Et samlende indtryk af den forestillingskreds og opfattemaade, der danner baggrunden for hans kristendom og bliver bestemmende for dens ejendommelige præg, for dens store saavel som for dens svage sider — ja vist er det lærerigt at gøre en sammenligning mellem dette forhold hos digteren her og det tilsvarende hos en Johannes og en Paulus; at finde, blot i forskellig

form og udførelse, den samme stærke trang til at «føre alt sammen til templet».

Eller at forsøge en samlende karakteristik af digterens kristendom, hvor Kristusskikkelsen staar saa centralt og dog saa «ujordisk», hvor frelserskikkelsen er saa tidsløs og saa mystisk farvet, og dog virkelig er Jesusskikkelsen, endda Jesu navn ikke er nævnet — Salomos navn er gennem salme 72, gennem visdomsskrifterne og ad mange andre veje blevet knyttet nøje til tankerne om Messias som Guds visdom; Salomon er jo «Davidssønnen» og hans profetiske navn er «Guds elskede» (2. Sam. 12, 24), et Messiasnavn, som jo ikke blot i disse sange, men ogsaa i det nye testamente findes blandt de ældste, der tillægges Jesu. *«Salomos sange», det er Messias' sange.* Og de staar nu som den eneste bevarede repræsentant for en ejendommelig «østlig» præget kristendom i maa jeg kalde det «ungprofetiske» kredse i apostlenes aarhundrede.

Eller prøve som slutning at skizzere et lille billede af kirkesangens moderstad og disse oders hjemsted, Antiochiaegnen omkring aar 100 — thi det er egnen med de to ansigter, vendt mod vest og mod øst, og den blev broen mellem den græske og den syriske kristenhed, som Roms menighed blev det mellem den græske og den latinske.

Men — det er saa farligt at begynde paa et saadant slutningsbillede, hvor baade historiske strejflys og stadig opdukkende nye spørgsmaal kunde blive et lovlig frodigt mylr af enkeltheder, som let vilde dække det, jeg egentlig vilde med disse smaastykker. Det er glimt fra en fjærn fortid, der er fremdraget; men *det* fortidige, der ikke peger mod nutid og fremtid, er dødt.

Menigheden har meget at tumle med i disse tider — om den gør det, er jo desværre noget andet. Opgørene med de nationale og sociale spørgsmaal trænger paa som maaske aldrig før. Naturforskningens og psykologiens voksende samarbejde fører selve de religiøse grundspørgsmaal ud «i rum sø». Erkendelsestheoretisk tænkning i forbindelse med historieforskningen tvinger til et kristendomsopgør, mere dybtgaaende og forhaabentlig baade mere radikalt og positivt, end tilfældet var i «bibelspørgsmaalets» tidsalder, som nu er ved at ebbe ud. Og alle disse opgør trænger nu med hele deres styrke. og tilmed (bl. a. af racepsykologiske grunde) stærkt tilspidsede, ind paa missionens omraade, missionen, der i sin tid, i hvert fald hvad «opgør» angaar, var et forholdsvis fredlyst felt i menighedens liv. Nu begynder *Østens opgør med*

Vesten; og det er et broget møde, navnlig for den kristne missionær og for dem, der herhjemme forstaar rækkevidden af hans opgave.

Hver eneste lille ting, der her kan hjælpe til forstaaelse og til klaring, skal vi nøje agte paa — og en saadan lille bitte enkelthed til hjælp i menighedens nutidsopgave er ogsaa de genfundne Salomosange og de tanker, de kan sætte i bevægelse hos os. Kristendommen er født, hvor Vesten og Østen mødtes, baade geografisk og aandeligt, og korsets arme er strakt baade mod Vesten og Østen. Salomosangene giver, i varme og smukke farver, et billede af den ældste «østlig orienterede» kristendom; den er det saa værdifuldt for os at kende, netop fordi vor kristendom i grunden lige fra første færd er «vestlig orienteret». Allerede selve vort Nye testamente — græsk som det er — er jo et udtryk for den *vestgaaende* mission; hvor meget stærkere maa da ikke to aartusinders «vestgaaende» liv have virket bestemmende ind paa kirkens karaktér og livssyn og gjort vort hele kristendomsbegreb vestvendt. Men, det nye testamente, der rummer Kristi billede og de ældste erfaringer om frelsen i ham, vil altid vedblive at være hovedbindeleddet mellem den første kristenhed og alle fremtidens menigheder; og saaledes som historien faktisk er forløbet, er det den vesterlandske kirke, der er blevet bæreren af menighedens missionsopgave. Med evangeliet saadan som *vor* kirke nu engang ejer det, maa den missionere i Østen, fra det øjeblik den bliver sig sit ansvar og sin opgave bevidst. I lydighed og glæde gik mange af Vestens menigheder ind under dette ansvar; og som forholdene dengang laa, gjorde det *maaske* ikke synderlig skade, at evangeliet naaede til Østen i en udpræget vesterlandsk dragt, uden at missionæren var sig dette rigtig bevidst. Men nu, da kristendommens «fremtrængen» i Østen er blevet et nationalt og kulturelt problem af dybeste betydning i alle aandeligt vaagne kredse derude — nu da man i mangfoldige kredse i Østen har et overordentlig skarpt blik for *bestanddelene* i det, der gennem den kristne mission bydes dem som næring for deres aandelige liv — nu gælder det i højeste grad, at vi kristne her vestfra forstaar, i hvor høj grad kristendommen, saaledes som *vi* maa bringe den frem, er «individualiseret paa vesterlandsk». Og dette skal vi gøre, *ikke* for at prøve at afstrejfe, hvad der er blevet vor kristenheds præg gennem en totusindaarig historie, eller forsøge at gøre vor kristendom almen og kosmopolitisk; men vi skal gøre det for i nogen grad at blive os det centrale og det individuelle

bevidst; vi skal gøre det, for at baade evangeliet selv, og det der under evangeliets paavirkning blev vort, kan komme til sin ret — at *Kristus* kan tale og handle, og *vi* tjene som dem der har været under hans opdragelse. Thi det er en uhyre skat af erfaringer, vi ejer i *vor* kristendom, i dens mægtige legeme af tanker og institutioner; og som de enkelte kristne personligheder, saaledes maa naturligvis ogsaa de enkelte kristendomstyper tjene evangeliet med, hvad de særskilt ejer; i alt aandsliv gælder det, at just det almengyldige faar røst og mening ikke gennem det abstrakte, men netop gennem det individuelle. Men, den kirke, der i kortsynethed vil presse *sit* igennem, sammen med evangeliet, den naar *hverken* at bringe andre det ene og fælles *eller* at tjene med det særskilte, som evangeliet i tidernes løb har skabt hos den.

Det er en af menighedens «lektier» i disse tider; og til at lære den kan ogsaa Salomosangene være en hjælp.

De er som en lille velkomstgave til os fra Østen: «Kom, og tak at I kommer. Ogsaa vi har talt med Kristi stemme, men det er længe, længe siden».

De er toner fra en menighed, der døde — og dog er de maaske blot de første toner af en sang, der engang skal lyde, renere og stærkere end da.

Og mon nogen af os véd, om ikke den tid kunde komme, da Vestens børn kan trænge dybt til at høre Østens kristne tale — en tid, da det fra en østerlandsk kristenheds varme, samlede og livfyldte sind lyder til os i *vor* aandelige fattigdom:

«Aabne Eders øren, og jeg vil tale Eder til
giv mig Eders sjæle, og jeg vil give Eder *min* sjæl
Herrens ord og hans villie,
den hellige tanke, han tænkte med sin salvede».
(Salomoode 9).

Gustav Brøndsted.

REISEBOKEN III

OVER DOVREFJELL

Her er det herlige Norgessynet:
Vestut mot solefald havet maler
Blaahvite rand paa Norgesskjoldet,
Mens ifra østen de tause graner
Stiger i bølger som folkehærer.

Her er den sterke Norgesryggen,
Herifra skjær sig paa langreis sørut
Glaama og Laagen vei i fjellet,
Mens imot blaagraae Trondhjemsfjorden
Skynder sig mellem bratte mæler
Gaula og Orkla.

Nordover bær det og lændet synker,
Hestene luter med trætte hoved,
Kvældstid er kommen og stjernen tændes.
Men over aaserne dagen dvæler,
Indtil den bliver morgenrøde:
Solen er oppe!

J. Gl.

ER RELIGION RESIGNATION?

«SKJE DIN VILJE»

Det er ikke alltid så kjærkomment at underordne sig. Vi reagerer gjerne litt. Det er i det hele ikke alltid kjært å føie sig efter andre, og like som vi leilighetsvis har megen motvilje mot å underordne oss andre mennesker, så er det også ofte med en viss beklagelse at vi går med på å underordne oss Guds vilje. «Skje din vilje». Ikke som jeg vil men som *du vil.*

Gid vi slapp å si det. Gid vi var forskånet for den begrænsning som vår egen trang gjennem denne betraktning blir nødt til å pålegge sig. Vi renoncerer — vi resignerer: Verden er ikke anderledes. Vi får ta livet som det nu engang er. Den hårde virkelighet — ubønhørlig — streng og kold.

Ingen fantastiske illusjoner må vi gjøre oss. Ingen romantiske forventninger og forhåbninger. De strander alltid på den hårde nødvendighets kjensgjerninger.

Gid vi fikk lov til å si: Skje *min* vilje — uten reservasjon. Gud — la det gå som *jeg* vil uten avkortning.

Men vi vet det *er ikke så* — og så trøster man sig med at vi mennesker dog heldigvis har en viss merkelig evne til å finne oss i tilværelsens nødvendighet. Men det er ikke med ubetinget glede just at man anstiller disse betraktninger. Resignasjon preger det hele resonnement.

Det vil for disse mennesker neppe være noen effektiv trøst når man prøver av beste evne og den beste vilje — at henlede deres opmerksomhet på «den storstilte plan i hele tilværelsen» — hvordan der er fremadskriden — er «progressus i tiden», hvordan selve naturen er en «veltalende billedbok i Guds herlige styrelse av universet».

Sådanne velvillige opdragelsesforsøk er også av alle grunne temmelig oplagt ubrukelige. De forfeiler alltid sin virkning overfor de mennesker som behøver trøsten — ti der behøves tro for å forstå denne plan — og det er tro man egentlig vil fremelske ved disse opdragelsesforsøk. Alle disse opdragelses- og trøsteforsøk forutsetter for at gripes netop det man vil opnå — nemlig *tro.* Uten

den preller de alltid av. Med andre ord: De mennesker som trenger trøsten er uten forutsetninger for å gripe den — og på den annen side de som er således stillet ved indre og ydre kår at de ikke trenger den — ja der er den altså overflødig.

Er der i det hele en plan? Finnes der noen plan. Hvem kan vel træ frem og erklære sig villig og dyktig til å dokumentere den? Hvilket *menneske* kan det? Saken er at *den lar sig ikke dokumentere.*

Vi sitter ikke inne med noen målestokk.

Det kommer an på øinene som ser. Når der tales om «forsynstro» så er det såmen her som med så mange andre religiøse sandheter: Tror man først ikke på dem — så tror man såmen ikke mer på dem dersom der skaffes «beviser». Disse beviser de svekker yderligere vårt tak på dem.

Så burde man kanskje foreløbig slå sig til ro med resignasjonen:

Der er ingen plan. Der er ialfall ingen utsikt til at *min* vilje kan nå frem. Skje din vilje. Ak ja.

La oss altså foreløbig slå oss til ro med resignasjonen.

Men la oss gi oss selv evne til å fantasere litt — drømme oss litt inn i eventyrets land — inn i utopia.

La oss drømme at Gud ga fra sig sin «envishet». La oss drømme at *han* blev føielig, at han blev velvillig og bøielig:

Du menneske nu skal *du* få det som *du* vil — sa Gud.

Nu kan du fremføre dine ønsker og du kan forskåne dig selv for alt dette brysomme med reservasjoner, med forbehold.

Si frem du menneske! Hvordan vil *du* ha det. Hvad ønsker du dig? Skje *din* vilje du menneske — sa Gud.

Ja vi drømte så underlig om Guds store føielighet. Vi drømte så underlig om hvordan vi ikke kunde kjenne Gud igjen. Vi drømte at vi med en viss undren så at vi ikke blev glad. Vi stod på valgets skille, at vi skulde si hvad *vi* vilde — og Gud undret sig og spurte om vi nølet med svaret — og vi var fremdeles tause — og syntes vi befandt oss i tvilens svare vånde — og når vi begynte å fremstamme noget så var det kun svævende vendinger med utallige *forbehold!!* svævende vendinger som endte med at vi ønsket utsettelse, utsettelse på ubestemt tid — det vil si fritagelse for altsammen.

Vi syntes vår vånde var ubeskrivelig da vår Herre gjentok sitt spørsmål, om vi ikke snart hadde bestemt oss — med den tilføielse at vi fikk være opmerksom på at det vilde gå som *vi* vilde. Den risiko fikk *vi* være opmerksom paa — for nu var det alvår.

Vi våknet i angst — vi så oss omkring og priste oss lykkelig over at vår Herre dog ikke var så føielig som vi drømte om.

Men drømmen, den hadde ikke vært forgjæves: Vi skimtet noget av den herlighet som ligger i ordene: Skje *din* vilje. Ikke som jeg vil men som du vil — og vi takket i vårt hjerte for at det var slik. Vi skimtet noget av den uutgrunnelige sandhet som er sagt i de ord: Hellige er dine veie — du gjorde dem alle viselig. Vi vil ikke ransake i dem. Ti de er uransakelige og usporlige. Vi vil ikke gjøre noen oplagt ubrukelige analyser for å fremskaffe sådanne beviser som bare svækker vår tro. Disse dokumentasjoner bare bringer oss til å vakle.

Men vi våkner en sjelden gang op av drømme — som sundere mennesker og vet at vi *lever* på det grunnlag som Guds vilje har bygget for vårt liv.

Som vi ikke forstår livet — tiltross for at vi lever det — så forstår vi heller ikke denne plan — som vi mennesker — netop som mennesker — selvfølgelig ikke har nogen som helst målestokk til å bedømme.

Vi lever i den sfære som Guds vilje har åndet over oss. Vi lever oss efterhånden til gradvis å få små gløtt inn i vår egen viljes verden. Vi går på opdagelsesreise efter vår vilje og vi resignerer ikke — det er ikke selvopgivelse, det er ikke trett livslede — det er ikke fatalisme. Det er tvertimot den personlige, evige *frihetens* selvutfoldelse — det er en fremtrengen til tilværelsens hjerte når vi sier: Skje din vilje.

Vi vil nødig bli almæktige.

Ti da lever vi ikke lenger. «Vi bare glider — vi går ikke — vi bare svæver — en søvn uten feste».

Religion er ikke resignasjon.

«Hør mig ikke når jeg ber om noget som er imot din vilje — som er den beste.

Hør mig ikke. Hør mig ikke».

Johan Grieg.

REDAKTIONSSKIFTE

Som jeg antydet allerede dengang, tidsskriftets mangeaarige redaktør, dr. Berggrav, forlod redaktionen, kunde min tid som redaktør ikke blive lang.

Den er med dette nummer tilende og med næste aargang tiltræder igjen dr. Berggrav redaktionen av K. & K. Likesom min tiltrædelse ikke voldte nogen ændring i tidsskriftets stilling, vil heller ikke min fratrædelse volde nogen forandring ut over den, at man med Berggrav faar en yngre og mer virksom redaktør, og at han desuten fører en lettere pen og har en lysere, mer farverik og klar stil.

Jeg ønsker «Kirke og Kultur» og dets redaktør lykke paa færden videre og takker for den tid, jeg har faat arbeide med tidsskriftet. Forlag og forfattere, abonnenter, sekretærer og typografer skal alle have tak for god hjælp.

Idet jeg slutter ønsker jeg at sige nogen faa ord om dr. Schjelderups artikler i Dagbladet og det ordskifte, som har fulgt efter deres offentliggjørelse. Det første man maa være opmerksom paa er at de av Schjelderup fremsatte anskuelser er ærværdige nok. Den erkjendelseskritiske ramme, indenfor hvilken virkeligheten skal befinde sig stammer i alt væsentlig fra 18de aarhundre. Forsøkene paa at fremstille en historisk Jesus indenfor disse rammer er ialfald saa gamle som fra 1835, da D. F. Strauss: «Leben Jesu» utkom. Og sammenlignet med «Wolfenbütlerfragmenterne» er det senere fremkomne, Strauss iberegnet, uoriginalt.

Heller ikke er det nogen nyhet at disse anskuelser findes blandt nyteologer i Norge. Ialfald fra professorstridens dager av tør det have været aabenbart at den slags anskuelser fandtes. Og samtidig likesaa aabenbart at vi ikke alle stod paa det 18de aarhundredes standpunkt. Saa sent som ifjor disputerte stipendiat Schjelderup for doktorgraden over et arbeide, hvis tendens vistnok var at komme ut over disse rammer for hvad der er virkeligt eller kan være skeet.

Kort sagt: Fremstilling av Jesus eller av kristendommen, systematisk eller historisk inden disse rammer har en viss værdi. Men det kan ikke skjules at det 18de aarhundredes virkelighetsbillede

ikke længer har virkelig videnskapelig sikkerhet. Professor Bruns uttalelser under ordskiftet viser mer fortrolighet med det 19de aarhundredes erkjendelseskritik, idet tendensen i løbet av dette aarhundrede er gaat i retning av en nøiagtigere bestemmelse av erkjendelsesgrænserne. Man har ment at se at virkeligheten ikke er avsluttet. Utenom det begrepsmæssige eller matematisk beregnelige ligger et ukjendt hvorom videnskapen ikke uttaler sig.

Fremfor alt gjælder dette de absolute dommer og de religiøse værdier. Og med den nye kulturpessimisme og med den voksende opmerksomhet for de religiøse værdier er dette forhold i 20de aarhundrede yderligere accentuert.

Selvfølgelig har man paa den ene side den kirkelige positivisme, som historisk vil bevise Jesu legemlige opstandelse og paa den anden side det motsatte analogibevis for at saadanne ting ikke sker. Man har ogsaa spiritismens antagelse av noget halvlegemligt hinsides og den noksaa utbredte fremstilling om at «det som tykkest er, kaldes legem og det som tyndest er kaldes aand». Men videnskabelig set ligger alt dette utenom videnskapsgrænsen og beror paa metafysik, poesi eller fra historisk grund opstigende apokalypse.

Selvsagt er at det gamle centrum i al religiøs følelse og spekulation — forholdet mellem liv og død, grænsen mellem endeligt og uendeligt her griper ind og er placeret midt i kristendommen — baade i forstaaelsen av mit eget liv og av Jesu liv. Og likesaa selvfølgelig er det at dommene her blir absolute og personlige d. v. s. uvidenskabelige, men det er tilsyneladende nødvendigt at sige at der i saa maate ikke er nogen forskjel paa standpunkterne, det ene er ikke mer videnskabeligt end det andet uten forsaavidt det ene har strengere forstaaelse av videnskapens grænser end det andet. En overskridelse av grænserne kalder vi kulturfilisteri.

Paa dette punkt har nærværende tidsskrift ialfald under de sidste redaktioner holdt grænsevakt. Uvidenskabelig grænsevakt, forstaar sig. Og idet jeg gaar bort fra redaktionshvervet sker det i det haab og med den fortrøstning at saa fremdeles vil ske, det er en del av programmet for Kirke og Kultur.

Men personlig siger jeg med Klopstock:

Til liv, ja til liv skal Du opstaa
Mit støv efter hvilestund kort
Den som frem til livet dig kaldte,
Han gir dig udødeligt haab.

Aa tro, min sjæl at intet skal Du miste,
Alt hvad Du længter efter det er *dit*
Og *dit* er hvad Du elsker og Du stred for!

Aa tro, du kom forgjæves ei til verden
Forgjæves har Du ikke lidt og stridt
Aa tro, min sjæl: *bered dig til at leve.*

J. Gl.

LITTERATUR

Andagtsbok for skole og hjem, knytter barnelærdommens 1ste del, De ti bud; av *Imm. Flood.* — Utgit av Kirkelig bokmission.

Boken vil gi religionslærere en håndsrækning i det nødvendige, men ikke lette arbeide at holde skoleandagt. Andagten er tænkt holdt ved hver religionstimes begyndelse; derfor er de meget korte. Det er kun andagter knyttet til 1ste del av katekismen. De passer altså neppe, når barnene har lekse i andre deler av katekismen, ei heller til bibelhistorietimen, hvis det ikke netop er en time, hvor der handles om et av budene. Kirkelig bokmission har vel den plan at besørge utgit fortsættelse av andagtsboken knyttet til andet stof av barnelærdommen. Den foreliggende bok må sies at ha løst sin opgave på en heldig måte, og vil sikkert gi religionslærere hjælp til sine andagter. Bedst vil det uten tvil være både for dem og deres barn at de, ut fra de tanker andagtene i boken gir, holder en fri andagt uten at læse op av boken. Det er ikke godt ellers at tale Guds ord til menneskene uten at ha øinene fæstet på dem, og, såvidt jeg kan forstå, aldeles umulig hvor det gjælder barn.

I. A. O.

Mot livets land, tanker og stemninger av *Carl Coch.* Det Schønbergske forlag. Kjøbenhavn.

Den fortjente forfatter, der før har utgit flere opbyggelige betragtninger med undertitelen tanker og stemninger, gir også i denne bok noget værdifuldt i et vakkert sprog og med fine tanker og ofte vemodsfyldte stemninger. I, for det meste vellykkede billeder, hentet fra menneskelivet, fører han frit for alt påtrengende væsen stille og nænsomt sine læsere hen mot de evige ting. Gamle sandheter kommer i et nyt lys, man blir opmerksom og følger gjerne forfatteren ind til det han egentlig vil, og dette anbefaler sig altid som av sig selv for samvittigheten.

Naturligvis er ikke alle betragtningerne like gode. Anvendelsen ev billederne kan bli en liten smule outreret. Alle billeder halter jo; og når et billede begynder at halte gås der over til et nyt billede som også halter. Men man glemmer let det under læsningen, og man sitter igjen med hovedtindtrykket at ha været inde i en stille helligdom og fåt sin sjæl beriket.

Det yndige lille dikt som introducerer betraktningerne må det være tilladt særlig at fremhæve. Av betragtningerne særlig de to som bærer overskriftene: De store stykker og Tro og kjærlighet.

I. A. O.

I de dage av *O. E. Rølvaag.*

Alt som kan give os indsigt i, hvorledes vore landsmænd paa den anden side av havet lever, skal være os velkomment. Forbindelsen mellem dem og os gik længe gjennem privatbrev og gjennem aviser og bøker fra

denne side. Men efterhvert, som de paa den anden side samlet sig og fik magt til at gjøre sig gjældende litterært, er det blevet anderledes. Vi har efterhaanden faat ikke faa bøker, som skildrer deres færd.

Undertiden har disse bøker været skrevne av nordmænd fra denne side, som gav os sine inntryk efter et kort besøk. Ofte har vi i blade eller ved besøk fra den ene eller anden side kunnet faa glimt av de kirkelige forhold blandt dem, men der har været noget abstrakt ved ordene, livsfylde og farve har som tiest manglet. Nu blir det efterhaanden bedre og Rølvaags utvandrerskildringer fylder godt ut og hjælper til at se ind i vandrefolkets liv. Hvad han skildrer er netop *vandrefolket*, selve vandringen og den første tid paa de store sletter, i stor ensomhet og mange savn, men under nyrydningens glæde. I det lille nybygge som skildres er der mangeslags sind og mangeslags hændelser, sorgen og glæden de vandrer tilhobe, der er tunge sind og gløgge karer der som her. Men grunntonen i boken er en fuldtonende glæde over livet, over arbeidet, over mands evne til at vinde over hindringer. Det kan nok være at billedet er lovlig lyst, vi her paa denne side ser ikke saa lyst paa livet, som det tar sig ut for forfatteren av denne bok. Men det er i og for sig rimeligt, at der gror mer livsglæde paa den nye jord end her paa den gamle. Kan de give os lidt av den, saadan som gode børn gjerne vil give sine gamle forældre, skal de være velkomne.

Forfatteren, som anm. ikke kjender før, har undertiden livsbilleder av utvilsom realitet og fuld friskhet. Men fremstillingen er ikke like god hele veien, det ser ut som om enkelte deler av boken er blevet til for hurtig eller under manglende inspiration, mens enkelte ting saaledes som Per Hansas vandring den sidste tid før han naar frem er skildret med en intens nesten visionær klarhet.

Det kan merkes at forf. ikke nogensteds har følt sig forpliktet til at gjengi sener av usømmelig art. En beretning om hvorledes et barn kommer til verden er gjengit med saamegen sjelelig energi at det legemlige ved tingen er forsvundet. Dette kan merkes, som noget nyt, ti saavidt jeg kan se, føler alle norske forfattere paa denne side sig forpliktet til en helt anden fremgangsmaate. De kan ikke skildre sjæle uten at bruke grove effekter.

J. Gl.

Lilja, **et kvad til Guds moder av *Fredrik Paasche*. 2det opl. 1924.**

Det er en fornøielse at kunne gjøre opmerksom paa, at *Lilja* er kommet ut i andet oplag. Paasches oversettelse av kvadet, hans livlige innførelse i tiden og skildring av forfatteren, broder Eystein, fortjener at læses av de endnu utvilsomt mange, som ikke har stiftet bekjendtskap med Lilja. Digtet er al opmerksomhet verd av mange grunde. For det ene er det ganske sikkert at vi blir nødt til at beskjeftige os mer med overgangen fra katolsk kirkelighet til lutersk i sekstende aarhundrede og derfor ogsaa til at beskjeftige os meget mer med den førreformationske religiøsitet i Norge end vi har gjort. Vi blir simpelthen tvungne til det og hvad mere er, vi vil ha godt av det.

Og for det andet: digtet er skrevet til Maria møy, men læserne vil med forundring finde at Guds moder endnu ikke paa den tid overskygger Kristus. Den sterke mariadyrkelse er netop ikke middelalder, den hænger, tror jeg, sammen med Jesu sel-

skap og derigjennem med ultramontane kirkeideer, idet Maria møy og kirken gaar i hinanden som ideal og historisk realitet.

Meget av indholdet har evangelisk kristelig klang og selv i Paasches oversettelse er der samtidig nok av middelaldertone i kvadet til at vore romantikere vil føle sig tiltalt av det, ialfald de som idealiserer middelalderen og ønsker sig tilbake i «Kong Hanses tid«. *J. Gl.*

Norgesveldets undergang, nedgangstiden av *Oskar Albert Johnsen.* Aschehoug, Kr.a 1924.

Langsomt er tanken paa det gamle *Noregsvelde* igjen steget op av det norske hav som et andet atlantis. Og idet vi skimter alvelandet dervest og kjender frendskapet mot øst bedre end før, slutter det hele sig sammen i ett storsyn, der gaar om Svalbard til polen og derfra langt mot vest sørover.

Efter 1905 ser vi synet bedre aar for aar, men historien ser ikke det som nu er eller som vorde skal, historien ser det som var og som svandt. Det er om dette sidste professor Johnsens bok forteller og forteller godt og troverdig. Noget nyt i utsyn eller teori bringer boken ikke, den kritiserer de to teorier om klimaforandringen og om aristokratiets utdøen som aarsak til nedgangen uten selv at fremstille nogen samlet teori. Johnsen synes at betragte nedgangen som en mangeslungen process, hvor det er vanskelig at rede forskjellige traader ut fra hinanden. Just derfor gjør boken et tilforladeligt indtrykk, det er en sindig mand som taler og trekker frem mange slags hændelser og ord fra nedgangstiden.

Nærværende anmelder kan ikke andet end lægge merke til hvorledes baade denne og andre historikere av senere aarsklasser vurderer kirken anderledes end før. Ogsaa paa dette omraade er tankegangen rolig og retfærdigt avveiende, kirken har mistet sin evne til at skape absolut partitagen for eller imot. Den er blevet en størrelse som andre, en islet i de historiske begivenheters renning. Derved kommer den til sin ret i forholdet til staten, især i disse socialhistoriske dager, hvor staten ikke utenvidere er selvformaal og staten desuten i manges øine er gaat langt ned i forhold til hvad den var.

Boken har derfor megen interesse fra forskjellige synspunkter og fremstillingen er som vanlig hos denne forfatter jevn og let læselig.

J. Gl.

Byzanz — Balkan av *Hjalmar Christensen.* Aschehoug & Co., Kr.a.

At Balkan halvøen kan øve tiltrækning som turistland, forstår man ved gjennemlæsningen av denne bok, hvor forfatteren gir livlige skildringer, ledsaget av vakre illustrationer, av nogen av de «naturskjønneste egne i Europa». At halvøen kan virke dragende på historikere begriper man også ved at stifte bekjentskap med dette verk, som forsøker at gi et utsnit av dens brogede historie fra de ældste tider til vore dager. Vi blir vidner til de mange folkeslags blodige kamper om hegemoniet over Balkan ned igjennem århundrederne. Grækere og makedoner, skytter og mongoler, franker og tyrker, slaver og germaner har, tiderne ned igjennem, sat hverandre stevne i Byzanz og på Balkan. Vi skimter også kjendte ansigter fra vor egen historie på korstogenes tid i Miklagard. Vi får et indblik i de ikke mindst blodige kirkekamper, i hof-

intriger, ledet av magtbegjærlige prester. «Det lugter blod og røk, det ryker av avsindig hat, av kirkernes bål, av forbrændt avsvid ekstase». — Forfatteren sitter inde med en vældig viden, og det har øiensynlig ikke altid lyktes ham at beherske stoffet. For oversigtens skyld hadde en begrænsning været ønskelig.

Aktuel interesse har selvfølgelig avsnittet som behandler den nyeste tid. Vi får der rede på hvilken rolle Balkan, dette fængkrudt som stormagterne har holdt tørt for i en beleilig tid at sætte lunten til, har spillet også i den store verdenskrig. Stormagterne får mangt et skarpt hugg av forfatteren, deres ledemotiv, hvor det gjælder utenrikspolitik og «interessesfærer», er kynisk materialisme. Ingen under at Balkanfolkene har fåt føle det, disse små stater hvis kultur står lavt nok til at man kan finde plausible grunder til at blande sig ind i deres historie. — Boken vilde ha vundet ved et sakregister og flere kartskisser.

I. A. O.

Folkevisebilleder av *Agnes Scott-Møller.* Aschehoug & Co, København.

En ganske eiendommelig og skjøn bok. Skjøn ved sit prægtige utstyr hvor forfatterindens malerier til folkeviserne er reproduceret. Eiendommelig, fordi man får lov til at følge med kunstnerinden under hendes studiereiser for at skape sine kunstverk. Vi får vite om hvordan hun fik ideerne til at illustrere de kjære folkeviser, hvordan hun søker efter landskapsmotiver og modeller for at få fremstillet på lærredet de billeder som svæver for hendes kunstnerøie. Vi ser likesom selv hvorledes de blir til, og vi beskuer de vakre reproduktioner med desto større interesse. Vi træffer gamle kjendinger i billederne fra Munken som går i engen den lange sommerdag til vor egen Hellig Olav, malt efter Welhavens kjendte vise. — I det hele — en yndig bok, mættet av poesi og skjønhet, vel skikket til at ligge på julebordet.

I. A. O.

Pastor Carl Konows efterlatte Prekener.

Denne prekensamling vil nok de fleste gripe med en viss forhåndsinteresse, uanset om de har hat sine sympatier på den ene eller den annen side i den strid som i sin tid stod om pastor Carl Konows navn. Men jeg tviler på at nogen som fordyper sig i disse prekener vil kunne undgå å fengsles av det åndens lys og den troens varme som er i dem alle. Det glimter og glitrer i dem av dype tanker og fine betraktninger og der strømmer igjennem dem en from manns rike hjertelag. Den som begynner å lese med motviljens mistillit vil kanskje speide på hver side efter forfatterens teologi om Kristus og ikke finne nogen ting, og kan hende hans skuffelse over dette vil fordunkle for ham det åndens lys som stråler fra disse prekener. Visstnok taler forfatteren ofte om frelseren og om korsets betydning; men hvad mener han med disse uttrykk? Hvor er det fulltonende evangelium om frelseren? Ja — hvis dette består i teologi om Kristus, så finnes det der ikke. Og dog fornemmer man bakom det Jesu evangelium som han forkynner også evangeliet om frelseren, ja de er på en måte smeltet sammen til ett, som også rett og riktig er. Der er ikke

to evangelier, men ett — det ene ligger innesluttet i det annet.

Den som i disse prekener venter å finne nogen efterklang av forfatterens kamp og motgang vil bli skuffet. Her taler en mann som har nådd den ophøiede indre ro som ingen ytre kamp eller motgang kan forstyrre. *Hans Bauge.*

Vi fraskilte Barn. Ved et av dem. H. Aschehoug & Co., (W. Nygård).

Denne lille bok på 103 små sider er kanskje en av de mest givende bøker av årets litterære grøde. Ikke på grunn av kunstneriske pretensjoner, det har den ikke, skjønt den er overmåte velskreven for sit formål, men ved sit innhold, som rører ved grunnspørsmål der angår manns og kvinnes forhold til hverandre og til sine barn.

At fraskilte barn ikke har det godt, det er noget som de fleste kan tenke sig, men neppe er det blit tilstrekkelig påaktet hvor megen lidelse foreldre bringer over sine barn ved en skilsmisse. I denne bok har en av de ulykkelige selv — en av «dødslegionen» som forfatterinnen kaller dem — tat bladet fra munnen og gitt almenheten full beskjed.

Ellers har vi gjerne gjennem litteraturen lært å se på saken fra de voksnes synspukt — med de fraskilte ektefolks øine, og når barnene har været nevnt, har det gjerne været for å fremheve, hvor forståelsesløse de unge kan være overfor foreldrenes kjærlighetsaffærer — eller personlige krav til livet, som det visst heter.

Vel — forfatterinnen er ikke blind for, at et ekteskap kan være så mislykket at skilsmisse ikke er til å undgå, men hun lar oss forstå at en skilsmisse under alle omstendigheter er en så stor ulykke, der hvor der er barn, at der skal overmåte meget til for at den kan komme i betraktning som det minste av to onder. Hennes hensigt er å lære foreldre å tenke mere på sine barn enn de ofte gjør.

Selv sier hun: «Jeg er gift nu, og jeg tør vel si at jeg lever i et lykkelig egteskap. Jeg har to deilige barn. Men jeg vet såvidt jeg kan gjætte om min egen handlemåte fremover ut fra det kjendskap jeg har til min egen natur og karakter, at selvom jeg kommer til at elske en anden mand over alt i verden, så blir jeg hos barna mine, og selv om min mand blir utro mot mig, så viker jeg ikke hjemmet, så sandt det på nogen måte kan holdes helt, uten at de tar mere skade av det. For så ilde kan det vel også være».

Og slutningsordene er en appel til alle unge mennesker: «Alle skulde vi ha større respekt for kjærligheten og ikke strø den ut litt her og litt der, så vi ikke har nok, når det engang gjælder for alvor».

Deri ser forfatterinnen med rette ondets rot i den lettferdige lek med kjærligheten fra ungdommen av. Og derfor er boken ikke først og fremst en anklage mot alle fraskilte — stakkar — dem vil lesningen av boken skaffe en ond time og kanske søvnløse netter efterpå — men en appell til alle ektefolk og til alle unge mennesker, en appell som sikkert må styrke folks ansvarsfølelse og styrke ekteskapets stilling i vor bevissthet.

Som et forsonende moment kan nevnes at forfatterinnen ikke bare skildrer sin ulykkelige barndom, men også hvorledes hun selv tilslut finner en god ektefelle og blir et lykkelig menneske.

Boken er fengslende fra først til sist. *Hans Bauge.*

Fra Tidsskrifter.

I «Syn og Segn» for oktober 1924 skriver professor Kolsrud en som vanlig meget grundig anmeldelse av dr. Seierstads: «Kyrkjeleg reformarbeid i Noreg». Anmeldelsen er vel værd at lese, bedst er at lese Seierstads bok.

*

I «Samtiden», hefte 9 for 1924, skriver professor Harald Schjelderup den første av 2 artikler om psykoanalysen og gir deri en meget klar fremstilling av den Freudske skoles psykologi.

*

I «Gads danske magasin» for oktober 1924 skriver professor Edv. Lehmann en meget læseværdig artikkel om de lave prestelønninger i Danmark, ledsaget av endel oplysninger om forholdene i Sverige. Norge er ikke kommet i betragtning, rimeligvis fordi vi ialfald tilsyneladende er bedre stillet. Saavidt man kan se, vil ogsaa prestemangelen hurtigst gaa over i Norge.

REDAKTIONEN

Med dette hefte fratrer biskop *Gleditsch* som redaktør av Kirke og Kultur. Fra nyttår overtar sogneprest Eivind *Berggrav* igjen redaksjonen.

Redaktionens adresse som før var: Bispegaarden, Trondhjem
er fra nu av: Botsfengslet, Oslo.